

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních teritoriálních studií

Katarína Strýčková

Spojené štáty a Izrael: A Special Relationship?

Zahraničná politika USA voči Izraelu v

rokoch 1956-73

Bakalárska práca

Praha 2011

Autor práce: **Katarína Strýčková**

Vedúci práce: **Doc. PhDr. Francis D. Raška, PhD.**

Rok obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

STRÝČKOVÁ, Katarína. *Spojené štáty a Izrael: A Special Relationship?, Zahraničná politika USA voči Izraelu v rokoch 1956-73*. Bakalárska práca (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut mezinárodných štúdií, 2011. 54 s. Vedoucí bakalárskej práce Doc. PhDr. Francis D. Raška, PhD.

Abstrakt

Bakalárska práca „Spojené štáty a Izrael: A Special Relationship?, Zahraničná politika USA voči Izraelu v rokoch 1956-73“ analyzuje vývoj vzájomného vzťahu medzi Spojenými štátmi a Izraelom na pozadí regionálneho vývoja na Blízkom východe v rokoch 1956-73. V práci je dôraz kladený na oblasť americko-izraelskej vojenskej spolupráce, a to konkrétne na americké dodávky zbraní Izraelu. Prostredníctvom zlomových udalostí arabsko-izraelského konfliktu, akými bola Suezská kríza, Šesťdňová vojna a Jomkippurská vojna, a ďalších regionálnych kríz na Blízkom východe, práca analyzuje vznik, vývoj a intenzitu *special relationship* medzi Washingtonom a Jeruzalemom. Tento vzťah bol pre Spojené štáty kľúčový, pretože im umožňoval udržiavať v regióne stabilitu, zamedziť širšiemu sovietskemu prenikaniu a ochrániť tak americké strategické regionálne záujmy.

Abstract

The B.A. thesis „United States and Israel: A Special Relationship?, U.S. Foreign Policy Towards Israel in 1956-73“ analyses the development of U.S.-Israeli relationship on the background of the regional development in the Middle East in 1956-73. The thesis focuses mainly on the American-Israeli military cooperation, more particularly on the American arms supply to Israel. It analyses the emergence, development and the intensity of the special relationship between Washington and Jerusalem through the key events of the Arab-Israeli conflict, such as the Suez Crisis, the Six Day War and the Jomkippur War, and other regional crisis in the Middle East.

The relationship had a crucial significance for the United States. It helped to stabilize the region, to prevent further soviet influence in this area and thus protect American geostrategic interests.

Kľúčové slová

Spojené štáty, Izrael, zvláštny vzťah, Blízky východ, dodávky zbraní

Keywords

United States, Israel, special relationship, Middle East, arms supply

Rozsah práce: 103 644 znakov

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 19.5.2011

Katarína Strýčková

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela pod'akovať Doc. PhDr. Francisovi D. Raškovi, PhD. za cenné rady a pripomienky, ktoré mi pri vedení práce poskytol.

Zároveň by som chcela vysloviť v'rucnu vd'aku aj Mgr. Jiřímu Hejtichovi za to, že si popri svojich vlastných povinnostiach našiel na mňa čas a pomohol mi s formálnymi úpravami.

Obsah

Úvod	2
Základná charakteristika a vymedzenie témy	2
Štruktúra práce	4
Hodnotenie literatúry a vymedzenie pojmov	6
1. Predpoklady vzniku <i>special relationship</i>	9
1.1 Americké strategické ciele na Blízkom východe	9
1.2 Vplyvná americká židovská loby	12
2. Vznik Izraela a jeho vzťah so Spojenými štátmi v rokoch 1948 až 1955.....	15
3. Dwight D. Eisenhower a neúspešné snahy Izraelu o nadviazanie <i>special relationship</i>	18
3.1 Suezská kríza.....	19
4. Budovanie <i>special relationship</i>: John F. Kennedy a Lyndon B. Johnson	23
4.1 John F. Kennedy a historicky prvá dodávka zbraní Izraelu	23
4.2 Lyndon B. Johnson a cesta k Šesťdňovej vojne.....	28
4.2.1 Šesťdňová vojna a konečne <i>special relationship</i>	33
5. Richard M. Nixon – koniec <i>special relationship</i>?	37
5.1 Jomkippurská vojna a oslabenie <i>special relationship</i>	40
Záver	43
Zoznam použitých prameňov a literatúry	46
Summary.....	50
Zoznam príloh	52
Prílohy.....	53

Úvod

Základná charakteristika a vymedzenie témy

Fenomén zvláštneho vzťahu medzi Spojenými štátmi americkými a Štátom Izrael býva už roky kontroverzným bodom v diskusiách a jednaniach usilujúcich o vyriešenie viac než polstoročie trvajúceho arabsko-izraelského konfliktu. Význam tohto vzťahu vzrástol ešte viac začiatkom 70. rokov, kedy Sovietsky zväz stráca sympatie svojich arabských spojencov (hlavne Egypta) a pod následkami vlastných problémov postupne slabne jeho vplyv na Blízkom východe. Tým sa Spojeným štátom naskytá príležitosť naplno a slobodne demonštrovať svoju podporu Izraelu bez obáv, že by týmto krokom vohnali arabské štáty do náručia ZSSR. V tomto období vrcholí tzv. *special relationship*.

Existencia zvláštneho vzťahu medzi Spojenými štátmi a Izraelom však siaha oveľa ďalej. Prvé prejavy amerických sympatií k Izraelu sa objavili už za administratívy prezidenta Harryho S. Trumana, kedy Spojené štáty ako prvé uznali existenciu Izraela, a to len jedenásť minút od jeho slávnostného prehlásenia prvým izraelským premiérom Davidom Ben-Gurionom 14. mája 1948.¹ Nasledujúci americkí demokratickí prezidenti ďalej pokračovali v budovaní onoho zvláštneho vzťahu. Prezident John F. Kennedy sa na stretnutí s izraelskou ministerkou zahraničných vecí Goldou Meirovou v roku 1962 vyjadril: „*Spojené štáty majú s Izraelom zvláštny vzťah na Blízkom východe, ktorý je podobný jedine tomu, aký majú s Veľkou Britániou v celom rade svetových záležitosti.*“² V podobnom zmysle sa vyjadril v roku 1977 aj prezident Jimmy Carter: „*Máme zvláštny vzťah s Izraelom. Je absolútne rozhodujúce, aby nikto v našej krajine ani inde na svete nikdy pochyboval o tom, že naším prvoradým záväzkom na Blízkom východe je chrániť právo Izraela na existenciu, na jeho trvalú existenciu v mieri.*“³

Americká podpora Izraela sa samozrejme neobmedzovala len na slovné prejavy sympatií. To, čo robí zvláštny vzťah skutočne zvláštnym, totiž nie je len vzájomná dôvera a priateľstvo medzi vrcholnými predstaviteľmi vlád dotyčných štátov, ale hlavne vysoká miera vzájomnej politickej, ekonomickej a bezpečnostnej spolupráce. V rokoch 1948-1996 poskytli Spojené štáty Izraelu vojenskú a ekonomickú pomoc vo výške 65 miliárd dolárov,

¹ Ottolenghi, Michael. Harry Truman's Recognition of Israel. *The Historical Journal*. 2004, vol. 47, no. 4, s. 963.

² Bar-Siman-Tov, Yaacov. The United States and Israel since 1948: A „Special Relationship“?. *Diplomatic History*. 1998, vol. 22, no. 2, s. 231.

³ Ibidem.

čo z Izraela v tomto období robilo najväčšieho prijímateľa americkej zahraničnej pomoci.⁴ V reakcii na udalosti z 11. septembra 2001 a následnú vojnu v Afganistane sa v dnešnej dobe síce Izrael radí až na štvrté miesto najväčším príjemcov americkej zahraničnej podpory, avšak je treba zdôrazniť, že tieto údaje demonštrujú len čiastky oficiálne poskytnuté americkou vládou.⁵ Okrem nich do Izraela prúdi množstvo ďalších financií poskytovaných rozličnými neziskovými a nevládnymi organizáciami, ktoré na rôznych úrovniach taktiež výdatne podporujú Izrael. Jednou z najznámejších a najvplyvnejších organizácií takéhoto druhu je *Americko-izraelský výbor pre verejné záležitosti (American Israel Public Affairs Committee, AIPAC)*.⁶

Všetky vyššie uvedené údaje sú jasne čitateľným dôkazom toho, že Izrael má v americkej zahraničnopolitickej koncepcii na Blízkom východe jedinečné strategické postavenie. Avšak nebolo tomu tak vždy. Vzťah USA-Izrael nebol od začiatku ideálny a od vzniku Izraela až po súčasnosť prešiel komplikovaným vývojom. Cieľom tejto práce bude teda popísať vývoj tohto vzťahu a nájsť odpovede na nasledujúce otázky: Aké dôvody viedli Spojené štáty k nadviazaniu tohto vzťahu? Ako udalosti svetovej politiky a striedanie amerických prezidentských administratív vplývali na jeho vývoj a intenzitu? Ovpľyňoval vzťah s Izraelom pozíciu a vnímanie Spojených štátov ostatnými arabskými štátmi na Blízkom východe v období Studenej vojny? Ak áno, aký dopad to malo na jeho kvalitu a akým spôsobom to ovplyvnilo americké strategické ciele v tejto oblasti? Pri skúmaní a hľadaní odpovedí na tieto otázky bude dôraz kladený hlavne na politicko-vojenskú spoluprácu medzi Spojenými štátmi a Izraelom. Práca bude teda koncipovaná ako prípadová štúdia, ktorej cieľom bude poskytnúť historickú analýzu americko-izraelského *special relationship* prostredníctvom sledovania vývoja amerických dodávok zbraní Izraelu.

Special relationship s Izraelom predstavoval v skúmanom období základný stavebný kameň americkej zahraničnej politiky na Blízkom východe. Z dôvodu vtedajšej bezpečnostnej situácie predstavovali dodávky zbraní jej kľúčovú časť. Spojeným štátom umožňoval obmedziť vplyv Sovietskeho zväzu v regióne, a tak zabezpečiť prisun arabskej ropy do USA. Naproti tomu Izrael získal spoluprácou s USA strategického dodávateľa

⁴ Ibidem.

⁵ Za rok 2010 figuruje na prvom mieste Afganistan, potom Pakistan a na treťom mieste Haiti. Vid' United States Agency for International Development [online]. 2010 [cit. 2011-04-02]. Where does USAID's Money Go?. Dostupné z WWW: <<http://www.usaid.gov/policy/budget/money/>>.

⁶ *The American Israel Public Affairs Committee* [online]. 2011 [cit. 2011-05-03]. Donate Now. Dostupné z WWW: <http://www.aipac.org/Donate_Now/index.asp>.

zbraní nevyhnutne potrebného pre zachovanie vlastnej suverenity a existencie. Vzájomná americko-izraelská spolupráca tak bola obojstranne výhodná.

Všetky vyššie zmienené otázky sú z časového hľadiska zasadené do obdobia vymedzeného na jednej strane počiatkom Suezskej krízy v júli 1956 a na strane druhej Jomkippurskou vojnou, resp. piatym arabsko-izraelským vojenským konfliktom, v októbri 1973. Zvolené obdobie je pre analýzu a pochopenie vzniku *special relationship* kľúčové, pretože je tu možné pozorovať ako postupné zblížovanie medzi aktérmi, tak aj samotné vyvrcholenie vzťahu. Na prelome 60. a 70. rokov totiž došlo k zmenám, ktoré mali na charakter *special relationship* bezprecedentný dopad a začali tak novú éru vzájomných americko-izraelských vzťahov.

Keďže udalosti z roku 1956 nevychádzali z medzinárodného politického vákuu, je pre celkové pochopenie problematiky nevyhnutné poznať aj vývoj pred rokom 1956, a to obzvlášť obdobie z konca 40. rokov. V záujme čo najzrozumiteľnejšieho prechodu do skúmaného obdobia bude preto v druhej kapitole práce spracovaný zhustený historický exkurz do obdobia rokov 1948-1955, a načrtnutý tak vývoj americko-izraelských vzťahov v prvých rokoch studenovojnového konfliktu.

Z geografického hľadiska sa práca svojim obsahom sústreďuje predovšetkým na teritórium Blízkeho východu v užšom slova zmysle⁷ s dôrazom na Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Palestínske teritória a Sýriu. Vývoj na domácej politickej scéne Spojených štátov či v rôznych regiónoch ich zahraničnej politiky bude spomenutý len v súvislostiach, ktoré mali na popisovanú problematiku formotvorný dopad.

Štruktúra práce

Práca je z formálneho hľadiska rozdelená do piatich kapitol. V prvej z nich sú analyzované dve otázky nevyhnutne potrebné pre správne pochopenie vzniku *special relationship*. Tou prvou sú kľúčové strategické záujmy Spojených štátov v regióne Blízkeho východu. Táto časť tak hneď na úvod aspoň čiastočne objasní hlavné dôvody angažovania Spojených štátov v tejto oblasti a pokúsi sa zistiť, nakoľko sú tieto záujmy kompatibilné s udržiavaním zvláštneho vzťahu s Izraelom. Druhým bodom tejto kapitoly je otázka vplyvu amerických židovských nevládných organizácií na americkú spoločnosť a

⁷ Rozumej dnešný Bahrain, Egypt, Irak, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuwait, Libanon, Omán, Palestínske teritória, Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty a Sýria.

miery ich angažovania v rozhodovacom procese vlády Spojených štátov. Dôraz bude kladený hlavne na činnosť a funkciu AIPAC.

Nasledujúce kapitoly sa už naplno venujú analýze zvláštneho vzťahu medzi Spojenými štátmi a Izraelom vo vymedzenom období. V záujme udržania kontinuity americko-izraelskej spolupráce poskytuje druhá kapitola už vyššie avizovaný exkurz do obdobia rokov 1948 až 1955.

Vzhľadom na meniacu sa kvalitu americko-izraelského vzťahu je skúmané obdobie logicky rozdelené do troch kapitol. V kapitole popisujúcej obdobie rokov 1956 až 1960, bude hlavným predmetom skúmania Suezská kríza a následné stiahnutie Izraela z okupovaných pozícií na Sinajskom polostrove. Istý posun vo vzájomných americko-izraelských vzťahoch spôsobila aj vlna socialisticko-populistických tendencií v arabských štátoch podporovaných Sovietskym zväzom (ZSSR) a následné sformovanie Spojenej arabskej republiky (*United Arab Republic, UAR*) v roku 1958. Preto bude aj táto otázka spomenutá v tejto časti.

V ďalšej kapitole, popisujúcej roky 1961 až 1968, dochádza v americkom vnímaní Izraela k výraznému obratu. Má to súvis s výmenou prezidentskej administratívy a nástupom Demokratov Johna Fitzgeralda Kennedyho a Lyndona Baines Johnsona. Zvláštnu osobnú náklonnosť prechovával k Izraelu prezident Kennedy, ktorý ako prvý prezident USA označil vzťah s Izraelom za špeciálny a počas svojho krátkeho pôsobenia v prezidentskom úrade sa v podobnom zmysle vyjadril na adresu Izraela podstatne viac krát než jeho republikánsky predchodca Dwight David Eisenhower za celé dvojročné funkčné obdobie. Táto časť práce sa bude sústreďovať najmä na otázku nadviazania americko-izraelskej vojenskej spolupráce a následnému zbližovaniu oboch štátov, ktoré vyvrcholilo po drvivom víťazstve Izraela v Šesťdňovej vojne v júni 1967.

Posledná časť, popisujúca obdobie rokov 1969 až 1973, sa bude zaoberať hlavne dvomi otázkami. Tou prvou z nich bude dopad mierových jednaní medzi Izraelom a arabskými štátmi na americko-izraelský zvláštny vzťah. Úlohou týchto jednaní bolo vyjednať podmienky mierovej zmluvy po Šesťdňovej vojne v roku 1967, a prinútiť tak arabské štáty k uznaniu práva Izraela na existenciu. Neúspech týchto jednaní vyvrcholil v Jomkippirskej vojne v roku 1973. Tá bude druhou položkou analyzovanou v tejto časti práce.

Hodnotenie literatúry a vymedzenie pojmov

Problematika zvláštneho vzťahu medzi Spojenými štátmi a Izraelom dlhodobo rezonuje vo svetovej spoločnosti, médiách a akademických kruhoch. Jej atraktivita navyše rastie a klesá s aktuálnym dianím na Blízkom východe. Pre chronickú neriešiteľnosť arabsko-izraelského konfliktu si však permanentne udržiava vysokú úroveň. Tá býva navyše ešte zvyšovaná mierou kontroverzie, ktorú tento zvláštny vzťah v globálnej politike vyvoláva. Je preto pochopiteľné, že na adresu *special relationship* medzi USA a Izraelom bolo dodnes vyprodukované veľké množstvo vedeckých štúdií, novinových a časopiseckých článkov a populárnej literatúry. Pri výbere zdrojov pre moju prácu som sa preto snažila postupovať dôkladne a kriticky. Vzhľadom na názorové rozdiely, ktoré táto problematika vyvoláva, je určitá časť publikácií *apriori* zaujatá, a to či už v prospech americko-izraelskej strany, alebo strany arabskej (palestínskej). Táto zaujatosť sa niekedy objavuje dokonca aj u takých publikácií, u ktorých by objektívny a nestranný prístup mal byť jednou zo základných podmienok. Takýmto prípadom je napríklad kniha amerických univerzitných profesorov Johna J. Mearsheimera (University of Chicago) a Stephena M. Walta (John F. Kennedy School of Government, Harvard University) *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. Túto a ďalšie podobné publikácie som sa rozhodla nepoužiť.

Táto práca vychádza z niekoľkých hlavných publikácií. Jednou z nich je stať Yaacova Bar-Siman-Tova *The United States and Israel since 1948: A „Special Relationship“?*, ktorá mi bola svojim chronologicky prehľadným a výstižným spracovaním otázky vývoja zvláštneho vzťahu medzi USA a Izraelom prvotnou inšpiráciou pri voľbe témy bakalárskej práce, a to až do takej miery, že som si od autora dovolila prepožičať časť jej názvu.

Čo sa týka komplexného pojatia problematiky je najbohatším a najprínosnejším zdrojom kompendium Nadava Safrana *Israel. The Embattled Ally*, v ktorom autor dôkladne analyzuje ekonomický, sociálny a kultúrny vývoj Izraela ako štátu, jeho interakciu s okolitými arabskými štátmi, jeho zvláštny vzťah s USA a mnoho ďalších aspektov spojených s touto problematikou. Nie menej prínosným dielom je aj kniha Setha P. Tillmana *The United States in The Middle East. Obstacles and Interests*, v ktorom autor okrem iného podrobne rieši otázku amerických strategických záujmov na Blízkom východe. Obe tieto publikácie síce pochádzajú z konca 70. a 80. rokov, to však neovplyvňuje dôveryhodnosť historických faktov a podrobných analýz založených prevažne na primárnych zdrojoch, na ktoré sú obe práce bohaté.

Mladšou a aktuálnejšou základnou literatúrou sú dve knihy jedného autora, Herberta Druksa, *The uncertain friendship: the U.S. and Israel from Roosevelt to Kennedy* a *The uncertain alliance: the U.S. and Israel from Kennedy to the peace process* z roku 2001. Obe popisujú, podobne ako stať Siman-Bar-Tova, chronologický vývoj americko-izraelskej politickej a vojenskej spolupráce, navyše však poskytujú množstvo citátov a parafráz vyňatých priamo z diskusií a korešpondencie medzi americkými a izraelskými vládnymi predstaviteľmi a ich poradcami, čo čitateľovi umožňuje cenný pohľad do zákulisia osobných vzťahov medzi týmito aktérmi.

Okrem vyššie zmienených publikácií, ktoré obsahujú otázku americko-izraelského *special relationship* od jeho prvých náznakov až po takpovediac nedávnu minulosť, sú nasledujúce diela zamerané buď len na konkrétne časové obdobie zvláštneho vzťahu alebo konkrétne udalosť v priebehu jeho vývoja, či len na určitú oblasť vzájomnej americko-izraelskej spolupráce. Sem sa radí napríklad kniha Abrahama Ben-Zviho *Lyndon B. Johnson and the Politics of Arms Sales to Israel* venovaná otázke amerických dodávok zbraní Izraelu počas obdobia administratívy Lyndona B. Johnsona. Ben-Zvi tu pútavo predstavuje princípy fungovania amerického vládneho procesu a ukazuje, aký dopad mala vzájomná interakcia a miestami až súperenie medzi jeho jednotlivými účastníkmi na formovanie americkej zahraničnej politiky na Blízkom východe.

Otázku vyzbrojovania Izraela rieši aj stať Mordechaia Gazita *The Genesis of the US-Israeli Military-Strategic Relationship and the Dimona Issue*, a to na konkrétnom prípade izraelského jadrového výskumu.

Stať Douglasa Littla *The Making of a Special Relationship: The United States and Israel, 1957-68* a stať Elizabeth Stephensovej *America, Israel & the Six Day War* sú svojim obsahom veľmi prínosnými prameňmi pre pochopenie kľúčového obdobia formovania *special relationship*. Predovšetkým stať autorky Stephensovej zaujímavo a pútavo vykresľuje psychologický prerod americkej spoločnosti v chápaní izraelskej otázky na pozadí udalostí Šesťdňovej vojny.

Príčiny americko-izraelského spojenectva na Blízkom východe tiež zaujímavo analyzuje stať Ibrahima I. Ibrahima *The American-Israeli Alliance: Raison d'etat Revisited*. Autor tu objasňuje mnohokrát pre nezainteresovaného pozorovateľa nepochopiteľné dôvody vedúce Spojené štáty k vytvoreniu tejto kontroverznej aliancie s Izraelom.

Ďalšie tituly uvedené v zozname použitej literatúry boli pri vytváraní práce použité len doplnkovo, či už pre pochopenie širších súvislostí alebo ako zdroje

faktografických údajov. Patrí sem napríklad publikácia *The Middle East* vydaná nakladateľstvom Congressional Quarterly, ktorá poslúžila ako zdroj informácií o udalostiach a vývoji v ostatných arabských štátoch na Blízkom východe v skúmanom období, alebo state Michaela Ottolengiho *Harry Truman's Recognition of Israel* a Aviho Shlaima *Israel Between East and West*, ktoré boli použité ako zdroje pre vypracovanie kapitoly popisujúcej vznik Izraela a jeho vzťahy so Spojenými štátmi do roku 1955.

Na záver je ešte potrebné na tomto mieste vymedziť používanie pojmov „special relationship“, „zvláštny vzťah“ a „špeciálny vzťah“. Všetky spojenia v podstate pomenúvajú a odkazujú na ten istý fenomén, a preto sú v práci používané rovnocenne a náhodne podľa toho, ako sa hodia do kontextu. Výrazy „zvláštny vzťah“ a „špeciálny vzťah“ sú všeobecne zaužívanými slovenskými prekladmi anglického pojmu „special relationship“. Nie je treba preto pod prídavným menom „zvláštny“ hľadať význam „divný, kuriózný“, ale skôr „osobitý“ či „výnimočný“.

1. Predpoklady vzniku *special relationship*

1.1 Americké strategické ciele na Blízkom východe

Special relationship je možné najjednoduchšie definovať ako jedinečný a s ničím neporovnateľný vzťah s vysokou mierou priateľstva, dôvery a politickej a bezpečnostnej spolupráce.⁸ Príčiny vzniku takéhoto vzťahu nie je jednoduché popísať, pretože každý zvláštny vzťah je svojim spôsobom jedinečný a k jeho nadviazaniu viedli jeho tvorcov mnohokrát rozdielne špecifické dôvody. Preto jedinou univerzálnou premennou, ktorú je možné aplikovať v každom zvláštnom vzťahu, je jednoducho fakt, že z takéhoto vzťahu majú obe strany profit. To platí aj pre americko-izraelský *special relationship*.

Existuje množstvo verzií vysvetľujúcich existenciu americko-izraelského *special relationship*. Ich podstata je často krát zakladaná na vysvetleniach, že hlavnou príčinou tohto zvláštného vzťahu sú spoločné politické a ideologické hodnoty medzi USA a Izraelom, alebo tiež ich spoločne biblická minulosť. Tieto tvrdenia sú síce pravdivé, avšak pre nadviazanie zvláštného vzťahu nie sú rozhodujúce. Je pravda, že ako Spojené štáty tak aj Izrael sú liberálnymi demokraciami dodržiavajúcimi princípy základných ľudských a občianskych práv, avšak USA udržiavajú zvláštny vzťah aj s takými zemami, ktoré podobné hodnoty nevyznávajú. Príkladom môže byť Saudská Arábia, ktorá je jedným z najstarších amerických spojencov na Blízkom východe, a s ktorou Spojené štáty tiež udržiavajú *special relationship*.⁹

Podobne neobstojí ani vysvetlenie o spoločnej biblickej minulosti. Ako príklad je možné uviesť britského premiéra a ministra zahraničných vecí lorda Arthura Balfoura, autora Balfourovej deklarácie, dokumentu požadujúceho založenie židovského štátu v Palestíne. K tomuto prehláseniu viedli v roku 1917 lorda Balfoura pravdepodobne skôr politické dôvody než emocionálne väzby voči židovskému národu. V roku 1905 totiž naopak hlasoval za tzv. Aliens Bill zamedzujúci masívnemu prílivu Židov z Ruska a z východnej Európy do Británie.¹⁰

Rovnaký postoj voči masívnemu prílivu Židov mala Británia aj počas 2. svetovej vojny, kedy blokovala prúd Židov do Palestíny, alebo Spojené štáty, ktoré aj napriek svojej

⁸ Bar-Siman-Tov, Yaacov. The United States and Israel..., s. 232.

⁹ Council on Foreign Relations [online]. 27.4.2004 [cit. 2011-04-19]. The United States and Saudi Arabia: A Relationship Threatened By Misconceptions. Dostupné z WWW: <<http://www.cfr.org/saudi-arabia/united-states-saudi-arabia-relationship-threatened-misconceptions/p6982>>.

¹⁰ Ibrahim, Ibrahim I. The American-Israeli Alliance: Raisons d'etat Revisited. *Journal of Palestine Studies*. 1986, vol. 15, no. 3, s. 20.

spoločnej biblickej minulosti so Židmi blokovali od určitej doby masívny príliv židovských utečencov do USA, ktorí tam hľadali útočisko pred hrôzami európskeho holokaustu.

Ako je možné vidieť, pokusy nájsť príčiny *special relationship* medzi USA a Izraelom v spoločnej histórii, kultúre či hodnotách zlyhávajú. Akokoľvek sú tieto tvrdenia pravdivé, pre vznik zvláštneho vzťahu neboli rozhodujúce a sú skôr kozmetickými odôvodneniami aktuálneho *statusu quo* než reálnymi dôvodmi. Všetky tieto príklady len potvrdzujú vyššie zmienenú tézu, že *special relationship* existuje len a jedine kvôli profitu, ktorý obom aktérom poskytuje. Pozrime sa teda konkrétne, aký profit poskytuje tento vzťah Izraelu a aký Spojeným štátom.

Z izraelského uhlu pohľadu je hľadanie motívu pre nadviazanie vzťahu s USA prosté. Bezprostredne po svojom vzniku potreboval Štát Izrael pre svoje prežitie ochrancu, ktorý by mal dostatočne veľký medzinárodný vplyv, aby uhájil jeho kontroverzný vznik a existenciu, a sponzora, ktorý by mal dostatok prostriedkov na to, aby mu v jeho boji za nezávislosť dokázal poskytnúť patričnú finančnú a vojenskú podporu. Popis sedel na USA perfektne. Čo však malý, chudobný a nestabilný štát, akým Izrael krátko po svojom vzniku určite bol, mohol poskytnúť globálnej veľmoci, akým boli Spojené štáty?

Najdôležitejším americkým záujmom na Blízkom východe v období Studenej vojny bolo získať prístup k ložiskám ropy. Tie však boli takmer bez výnimky vo vlastníctve arabských štátov, ktoré sa dlhodobo nachádzali v sovietskej sfére záujmu. Sovietsky zväz však na rozdiel od USA neusiloval o kontrolu nad ropnými ložiskami, sám disponoval dostatočne bohatými ropnými zásobami v Strednej Ázii a v oblasti Kaspického mora. Pre Moskvu teda ropa nebola primárnym záujmom. Hlavným záujmom sovietskej politiky bolo zabrániť, aby USA získali sympatie arabských štátov, a zvýšili tak svoje skóre v studenovojujnovom konflikte.

Cieľom Spojených štátov bolo teda zamedziť prenikanie Sovietskeho zväzu do oblasti. Obávali sa, že pokiaľ by sa Sovietom podarilo získať sympatie čo i len jedného arabského štátu, podľa princípov *teórie domina* by časom podľahli sovietskemu vplyvu všetky štáty a s nimi aj ich ropné zásoby. To by mohlo mať pre Spojené štáty existenčné následky.

Samotná otázka ropy nabrala na dôležitosť začiatkom 70. rokov, kedy vedecké výpočty odhalili, že je potreba ťažbu ropy v USA znížiť, inak môže dôjsť k vyčerpaniu zdrojov skôr, než sa za ne stihne nájsť náhrada. Spojené štáty vtedy síce disponovali

dostatočnými vlastnými zásobami v Mexickom zálive a na Aljaške, napriek tomu však naďalej zostávali v silnej závislosti na ropnej produkcii Blízkeho východu, kde bola najväčším producentom Saudská Arábia, a to až s 25% podielom na celosvetovej ropnej produkcii.¹¹ Takto sa Blízky východ stal v 70. rokoch strategicky jedným z najdôležitejších regiónov pre USA. Výpočty totiž ukázali, že by jeden rok bez saudske-arabskej ropy stál ekonomiku Spojených štátov 272 miliárd dolárov, zvýšil by nezamestnanosť o 2% a rapídne by zrýchlil infláciu, čo by malo na hospodárstvo jeho dvoch hlavných obchodných partnerov, Európu a Japonsko, fatálny dopad.¹² Prečo sa však Spojené štáty rozhodli podporovať Izrael, keď vedeli, že tým stratia sympatie na ropu bohatých arabských štátov?

Snahou Spojených štátov bolo udržať na Blízkom východe stabilitu a ochrániť tak svoj strategický cieľ číslo jedna – ropu. Na prevažne despotickom Blízkom východe figuroval Izrael ako jediný demokratický a stabilný štát ochotný poskytnúť Spojeným štátom pomoc pri potlačovaní prípadných konfliktov. Počas krízových situácií ohrozujúcich celoregionálnu stabilitu sa Izrael vždy ukázal ako verný a oddaný americký spojenec, zatiaľ čo arabské štáty mnohokrát obetovali priateľstvo s USA k dosiahnutiu vlastných cieľov.

Bola to práve nestabilita arabských autoritatívnych vlád, ktorá presvedčila Spojené štáty, že nie je možné sa spoliehať na ich spojenectvá. Naopak Izrael sa v krízových regionálnych situáciách ukázal ako verný americký spojenec.

Pozorný čitateľ sa môže na tomto mieste spýtať, či to nebola práve americká podpora Izraelu, ktorá najviac podryvala regionálnu stabilitu? Odpoveď je nie, nebola. Práve naopak! Arabské štáty na Blízkom východe si sú síce kultúrne blízke, politicky však medzi nimi panujú rovnaké rozdiely ako medzi ostatnými štátmi kdekoľvek inde na svete. Každý z týchto štátov má svoje individuálne strategické záujmy a hrozby. Navyše, ako už bolo vyššie spomenuté, vo väčšine týchto štátov panujú autoritatívne režimy, čo len zvyšuje ich náchylnosť k silovému riešeniu problémov. Kombinácia týchto faktorov spôsobuje, že aj bez izraelskej prítomnosti je Blízky východ výbušným a nestabilným regiónom. Vid' konflikty medzi Egyptom a Saudskou Arábiou v 60. rokoch, Zjednotenou arabskou republikou (egyptsko-sýrska únia, *United Arab Republic, UAR*) a Libanonom v roku 1958, Iránom a Irakom v 80. rokoch či Irakom a Kuvajtom v rokoch 1990-91.

¹¹ Tillman, Seth P. *The United States in The Middle East: Interests and Obstacles*, Bloomington: Indiana University Press, 1982, s. 51.

¹² Ibidem.

Izraelská prítomnosť na Blízkom východe paradoxne pôsobí na región stabilizačne. Izrael svojou geografickou polohou a americkou vojenskou technikou, ktorou je vybavený, pôsobí ako predĺžená ruka Spojených štátov, ktorá dohliada a stráži stabilitu v regióne. V prípade vypuknutia konfliktu môžu Spojené štáty prostredníctvom Izraela priamo a rýchlo zasiahnuť. Zasiahnuť oveľa rýchlejšie a efektívnejšie, ako keby museli do oblasti vysielat' jednotky z USA.

Zároveň toto večné riziko vypuknutia konfliktu, ktoré Blízkemu východu neustále hrozí, poskytuje Spojeným štátom akési oprávnenie udržiavať v regióne dlhodobo svoj vplyv, a tak kontrolovať a do istej miery aj usmerňovať celkové regionálne dianie podľa svojich záujmov.

Izrael je pre Spojené štáty tak svojou geografickou polohou, politickým usporiadaním a ekonomickou situáciou vhodným spojencom. Na prelome 60. a 70. rokov vzájomné prekryvanie strategických cieľov a záujmov Jeruzalemu a Washingtonu v oblasti Blízkeho východu dosiahlo rozsiahlej kompatibility, a tak aj vhodných podmienok pre vznik stabilného, priateľského a pre obe strany efektívne fungujúceho vzťahu, čiže *special relationship*.

1.2 Vplyvná americká židovská loby

Mnohé vedecké štúdie zaoberajúce sa zahraničnou politikou USA tvrdia, že podobný špeciálny vzťah, aký vznikol medzi Spojenými štátmi a Izraelom, mali resp. majú USA aj s inými štátmi, napr. s Veľkou Britániou, Čínou do roku 1949, Brazíliou či Spolkovou republikou Nemecko.¹³

Vzťah s Izraelom sa však z ostatných spomínaných príkladov vymyká svojim emocionálnym rozmerom, ktorý môžeme vidieť v blízkych osobných kontaktoch a väzbách medzi americkou a židovskou verejnosťou. Tieto osobné vzťahy by sa dali najskôr prirovnať k vzťahom, ktoré existovali medzi americkou a britskou administratívou najmä v 40., 50. a 80. rokoch. Avšak tým tajomným tlačidlom, ktoré posúva vzťah USA-Izrael na stupnici výnimočnosti ešte vyššie nad vzťah s Britániou, je dosah a vplyv mocnej židovskej loby na americkú politiku. Tou najznámejšou a najvplyvnejšou proizraelsky lobujúcou organizáciou v USA je Americko-izraelský výbor pre verejné záležitosti,

¹³ Pozri napríklad Reynolds, David. A „Special Relationship?“ America, Britain and the International Order Since the Second World War. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1985-6, vol. 62, no. 1, s. 4.

AIPAC. AIPAC zblízka monitoruje legislatívu v Kongrese a na základe toho vykonáva výskum a štatistiku, ktorej výsledky neskôr uvádza do obehu v hlavných mainstreamových médiách. V prípade potreby je schopný vyprodukovať obrovské množstvo korešpondencie a telefonátov, ktoré dokážu v neuveriteľne krátkom čase zaplaviť kancelárie príslušných kongresmanov a prinútiť ich tak znovu prehodnotiť svoje rozhodnutia.¹⁴

Ďalšími podobnými organizáciami sú Americký židovský výbor (*American Jewish Committee*) či Konferencia prezidentov hlavných židovských organizácií (*Conference of Presidents of Major Jewish Organizations*), ktoré sa však na rozdiel od AIPAC svojou činnosťou nezameriavajú na Kongres, ale na Biely dom a State Department. Určite nemenej významným článkom celého tohto proizraelsky lobujúceho mechanizmu je aj samotná Izraelská ambasáda, ktorej členovia udržujú blízke a dlhodobé kontakty s členmi vlády a výborným spôsobom tak sprostredkujú efektívnu komunikáciu medzi Washingtonom a Jeruzalemom.

Sú to práve tieto blízke vzťahy a kontakty, ktorými izraelská loby rozširuje pole pôsobenia špeciálneho vzťahu medzi USA a Izraelom z oblasti politickej spolupráce na spoluprácu ekonomickú, kultúrnu či vzdelávaciu.

Vezmime si príklad len tej poslednej spomenutej. Na základe množstva partnerských a medziuniverzitných dohôd medzi americkým a izraelským ministerstvom školstva počet izraelských študentov študujúcich na amerických školách ďaleko prekračuje počty iných zahraničných študentov. Počet amerických študentov v Izraeli je až tak veľký, že existujú dokonca samostatné oddelenia na izraelských univerzitách vyučujúce výlučne Američanov, napr. *The Rothberg School for Overseas Students* na *Hebrejskej Univerzite v Jeruzaleme*.¹⁵

A spolupráca nie je obmedzená len na židovských Američanov. Izraelský študijný program *The United Negro College Fund* umožňuje letný študijný pobyt v Izraeli aj čiernym kresťanským americkým študentom.¹⁶ Od roku 1972 funguje aj projekt *The Binational Science Foundation*, z ktorého nadácie bolo poskytnutých už vyše 2000 grantov pre asi 300 amerických výskumných inštitúcií, aby sa tak prehĺbila vzájomná vedecká spolupráca medzi oboma krajinami.¹⁷

¹⁴ Tillman, Seth P. *The United States...*, s. 65.

¹⁵ Bard, Mitchell G.; Pipes, Daniel. How Special is the U.S.-Israel Relationship?. *The Middle East Quarterly*. 1997, vol. 4, no. 2, s. 46.

¹⁶ Program je celkom rozdelený na tri časti. Prvý mesiac študenti pracujú na stavbe kibucov, ďalší doučujú angličtinu Izraelcov a posledný mesiac študujú na Hebrejskej Univerzite. Vid' Bard, M.G.; Pipes, D. How Special is the U.S.-Israel..., s. 46.

¹⁷ Ibidem.

Toto je len zlomok dôkazov toho, že Izrael a Spojené štáty spája špeciálne puto, ktoré nemožno zredukovať len na oblasť politickej spolupráce. Vyššie spomenuté fakty nám odhalili príčiny a predpoklady vzniku tohto vzťahu. Nasledujúce riadky ukážu, ako k nadviazaniu takéhoto vzťahu fakticky došlo.

2. Vznik Izraela a jeho vzťah so Spojenými štátmi v rokoch 1948 až 1955

Štát Izrael vznikol 14. mája 1948, kedy David Ben-Gurion ako prvý premiér historicky novodobého Izraela oficiálne vyhlásil nezávislosť. Štát vznikol na území Palestíny za veľmi pohnutých medzinárodných podmienok. Jeho vzniku predchádzalo dlhoročné obdobie nenávisť, vzájomných rozporov a krvavých sabotážnych akcií ako zo strany Arabov tak aj zo strany Židov. Tento vzájomný arabsko-izraelský antagonizmus narastal priamo úmerne so zvyšujúcim sa prílivom židovských prisťahovalcov utekajúcich z Európy pred rodiacim sa nacizmom.

Po 2. svetovej vojne sa situácia dostala do neriešiteľnej roviny, a tak sa Veľká Británia, správca palestínskeho mandátu ešte z čias Versailleskej mierovej konferencie, rozhodla svojho záväzku vzdať a vrátiť mandát Organizácií spojených národov (OSN). V roku 1947 bol preto vytvorený Zvláštny výbor OSN pre Palestínu (*United Nations Special Committee on Palestine, UNSCOP*), ktorého úlohou bolo nájsť východisko z napätej situácie na Blízkom východe. Výbor po šiestich mesiacoch odporučil konflikt riešiť rozdelením Palestíny na dva štáty – arabský a židovský.¹⁸ To vyvolalo na arabskej strane pochopiteľné pobúrenie a nesúhlas a tieto pocity sa následne stali jednotiacim prvkom širokej koalície arabských štátov rozhodnutej definitívne vyriešiť krízovú situáciu ozbrojenými prostriedkami.

Britské jednotky opúšťali krajinu takpovediac už v čase vojny, kedy okolité štáty ako Egypt, Sýria, Libanon a Jordánsko za vojenskej podpory Saudskej Arábie, Jemenu a Sudánu formovali a rozmiestňovali svoje jednotky na útočné pozície proti Izraelu.¹⁹ Premiér Ben-Gurion však prehlásením nezávislosti takticky naplánovaným na posledný deň pred oficiálnym dátumom definitívneho odchodu britských jednotiek z územia zmaril Arabom šancu využiť moment, kedy v zemi panoval stav anarchie, a vyrazil im tak ich hlavný tromf z ruky. Po prehlásení nezávislosti Izraela už arabské štáty totiž fakticky útočili na samostatný, suverénny a zvrchovaný štát tešiaci sa medzinárodnej podpore oboch superveľmocí – ako USA tak aj Sovietskeho zväzu. Možno práve táto atmosféra očakávaného arabského útoku podnietila prezidenta Harryho Trumana k rýchlej avšak pre

¹⁸ Ottolenghi, Michael. *Harry Truman's Recognition ...*, s. 972.

¹⁹ AbuKhalil, As'ad. „The Arab-Israeli Conflict“, in *The Middle East*, Washington, D.C. : CQ Press, 2005, s. 30.

ostatných členov jeho administratívy nepochopiteľnej akcií, kedy sa rozhodol uznať existenciu Izraela iba jedenásť minút od jeho slávnostného prehlásenia premiérom Ben-Gurionom.²⁰

Aj keď sa vznik Izraela časovo zhoduje s približným začiatkom Studenej vojny, Izrael sa prekvapivo nestal dejiskom súboja medzi západným a východným blokom. Práve naopak, obe veľmoci volili za návrh OSN o rozdelení zeme a výrazne sa podieľali na vzniku samostatného Izraela. Ich politická a v prípade ZSSR aj vojenská podpora bola najmä v prvých rokoch pre Izrael rozhodujúca. Sovietske dodávky zbraní, najmä z Československa, boli v období vojny za nezávislosť pre Izrael kľúčové. Americká podpora však na rozdiel od tej sovietskej neprerástla do vojenskej roviny. Aj keď sa Trumanovým prekvapivo rýchlym uznaním Izraela (pravdepodobne vyžiadaným silným tlakom predných predstaviteľov židovskej menšiny v USA) stali Spojené štáty prvým medzinárodným garantom jeho existencie, názory na jeho podporu sa v americkej administratíve líšili. State Department, Pentagon aj CIA nesúhlasili s prezidentovu náklonnosťou k Izraelu a nahliadali na americko-izraelské spojenectvo ako na hrozbu, ktorá by mohla zmariť americké strategické ciele v regióne.²¹

V tomto období záujmy USA v regióne nekorešponovali so záujmami Izraela, boli si dokonca protichodné. Hlavným cieľom USA totiž bolo udržať si priazeň arabských štátov, ktoré hrali v Studenej vojne dôležitú úlohu ako dodávatelia strategických surovín. Prísľub vojenskej podpory Izraelu či jeho zapojenie do regionálnej koalície spolu s arabskými štátmi by podkopalo americko-arabskú spoluprácu, a to hlavne spoluprácu s Egyptom, ktorého členstvo v regionálnej koalícii bolo pre Spojené štáty viac než dôležité.

Izrael síce za podpory USA a ZSSR svoju krehkú existenciu nakoniec uhájil, avšak k vytvoreniu zvláštneho vzťahu ešte nedošlo. S cieľom zakonzervovať nedávne prímerie v regióne a umožniť tak presun pozornosti na zhustujúcu sa atmosféru v kórejskej oblasti podpísali USA spolu s Britániou a Francúzskom 25. mája 1950 Tripartitnú dohodu, ktorou sa zaväzovali obmedziť dodávky zbraní do oblasti na minimum.²² Predovšetkým Spojené štáty sa obávali, že by podpisom zmluvy o dodávkach zbraní s Izraelom podnietili arabské štáty v ich úsilí zbrojiť. V takomto prípade by nebolo pochyb, že by pohľady Arabov smerovali práve k Sovietskemu zväzu, ktorý bol v tomto období jediný štát

²⁰ Ottolenghi, Michael. *Harry Truman's Recognition ...*, s. 963.

²¹ Bar-Siman-Tov, Yaacov. *The United States and Israel...*, s. 233.

²² *Ibidem*, s. 234.

schopný vojensky konkurovať Spojeným štátom. To by nevyhnutne viedlo skôr či neskôr k nekontrolovaným závodom v zbrojení a následnej destabilizácii Blízkeho východu.

V politike vojensky sa neangažovať na Blízkom východe pokračovala aj administratíva prezidenta Eisenhowera. Predovšetkým State Departement a jeho predseda John Foster Dulles usilovali o rovnocenný prístup k Izraelu a k arabským štátom. Preto akékoľvek izraelské snahy o nadviazanie bližšej spolupráce so Spojenými štátmi zostávali bez americkej odozvy. Navyše úsilie Izraela o spoluprácu s USA ho zároveň vzdŕaľovalo od prípadnej spolupráce so Sovietskym zväzom, a zhoršovalo tak podmienky Židov v ZSSR, čo sa prejavilo na novej vlne antisemitských tendencií a čistiek, ktorá sa v zemi spustila v posledných rokoch života Josifa V. Stalina.

Snaha Spojených štátov arabské štáty príliš nepopudzovať a nerozširovať tak studenovojnový konflikt na Blízky východ, nakoniec presvedčila premiéra Ben-Guriona o tom, že s podporou USA momentálne Izrael nemôže rátať. Zatiaľ čo sa pri svojom vzniku tešil podpore oboch superveľmocí, v polovici 50. rokov tak zostal Izrael na Blízkom východe osamotený. Vynechanie Izraela zo Západom iniciovanej dohody o regionálnej spolupráci, tzv. Bagdadskeho paktu, a podpis sovietsko-egyptskej dohody o dodávkach zbraní v septembri 1955 prinútili nakoniec premiéra Ben-Guriona k nadviazaniu bližšej spolupráce s Francúzskom.²³ Tá bola síce len krátkodobou, ale zato kvalitnou vojenskou spoluprácou, ktorá vyvrcholila v spoločnej akcii na Sueze v roku 1956.

²³ Shlaim, Avi. Israel Between East and West, 1948-56. *International Journal of Middle East Studies*. 2004,

3. Dwight D. Eisenhower a neúspešné snahy Izraelu o nadviazanie *special relationship*

Americko-izraelské vzťahy boli od svojho počiatku všeobecne formované súbojom medzi dvomi hlavnými skupinami politikov amerického vládneho rozhodovacieho procesu. Tieto skupiny sa vo svojich názoroch diametrálne odlišovali, pretože obe boli založené na inom prístupe, ktorý mali Spojené štáty podľa nich v globálnej politike uplatňovať. Podľa toho, ktorej skupine sa vo vláde podarilo získať väčšiu podporu, podľa toho sa aj formovala americká politika voči Izraelu. Tými spomínanými dvomi večne súperiacimi skupinami boli tradicionalisti a pragmatici.

Jadro tradicionalistickej skupiny tvorili politici zo State Department, ktorí oponovali nadväzovaniu bližšieho vzťahu medzi USA a Izraelom. Obávali sa, že by tým spretrhali vzťahy s arabskými štátmi, ktoré boli naštrbené už z čias chvatného uznania existencie Izraela prezidentom Trumanom. To by mohlo arabské štáty následne viesť k hľadaniu podpory u Sovietskeho zväzu, ktorý v období studenovojnového konfliktu dokázal jediný Spojené štáty vojensky vyvážiť. Rozširovanie sovietskeho vplyvu v regióne Blízkeho východu by mohlo viesť ku konfrontácii so záujmami Spojených štátov, čím by hrozilo rozšírenie regionálneho konfliktu na globálnu úroveň. Tradicionalisti preto uprednostňovali, aby Washington uplatňoval voči Izraelu a arabským štátom rovnocennú politiku a v prípade zvýšených nárokov zo strany Izraela ho odkázal na európske mocnosti – Britániu a Francúzsko.²⁴

Na rozdiel od tradicionalistov, pragmatici pri svojom rozhodovaní zohľadňovali viacero hľadísk, a ako už evokuje ich názov, uvažovali pragmaticky. Rovnako ako tradicionalisti vychádzali z rovnakej premisy, že americká podpora Izraela ohrozuje americké vzťahy s arabskými štátmi. Avšak pokiaľ sa vyskytli situácie, v ktorých spolupráca s Izraelom mohla byť pre Spojené štáty prínosná, nebránili sa jej. Podmieňovali ju však izraelskými ústupkami v arabsko-izraelskom konflikte, čím zároveň stabilizovali situáciu v regióne a ochraňovali tým americké záujmy v ňom. Skupina pragmatikov nebola tak koherentnou skupinou politikov ako tradicionalisti, pretože jej členovia pochádzali z rôznych oblastí americkej spoločnosti. To spôsobovalo, že pri presadzovaní svojich

vol. 36, no. 4, s. 666.

²⁴ Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and the Politics of Arms Sale to Israel: In the Shadow of the Hawk*, London: Frank Cass Publishers, 2004, s. 5.

názorov museli často hľadať podporu iných záujmových skupín, ktoré boli zvyčajne prožidovsky orientované. Takými skupinami boli napríklad Poradný zbor pre národné vzťahy židovskej komunity (*National Jewish Community Relations Advisory Council*), Konferencia prezidentov hlavných amerických židovských organizácií (*Conference of Presidents of Major American-Jewish Organizations*), alebo už spomínaný AIPAC.²⁵

V administratíve prezidenta Eisenhowera prevažovala skupina tradicionalistov, ktorú reprezentoval predovšetkým štátny tajomník John F. Dulles. Dulles bol silnou osobnosťou, ktorý si žiarlivo strážil svoje postavenie najvplyvnejšieho prezidentovho poradcu. To sa prejavilo následne aj vo vzťahoch s Izraelom, v ktorých Spojené štáty v záujme zachovania rovnocennej politiky k štátom na Blízkom východe odmietali opakujúce sa izraelské požiadavky na dodávky zbraní. Obávali sa, že by tieto dodávky zbraní Izraelu odradili arabské štáty od spolupráce so Spojenými štátmi, a tak by následne hľadali podporu u Sovietskeho zväzu, čo by mohlo v oblasti viesť k neželaným závodom v zbrojení. Sovietsky zväz mal totiž na rozdiel od USA iný prístup k štátom blízkovýchodného regiónu.²⁶ Jeho hlavným cieľom bolo vytlačiť americký vplyv z oblasti, a tak vrelo podporoval protiamerické nálady, ktoré u Arabov vyvolalo Trumanovo uznanie Izraela. Arabským štátom rád prisľúbil vojenskú pomoc, pretože vedel proti koho záujmom budú v konečnom dôsledku tieto zbrane nasadené.

Izrael sa tak na rozdiel od arabských štátov nachádzal v oslabenej pozícii. Svojou neustálou orientáciou na Spojené štáty stratil už v skorých rokoch svojej existencie podporu Sovietskeho zväzu. Avšak nezískal ani americkú náklonnosť. Zatiaľ čo jeho strategickým záujmom bolo uhájiť svoju existenciu, primárnym záujmom Spojených štátov bolo udržať región stabilizovaný, aby neboli ohrozené strategické námorné cesty a ložiská ropy držané v rukách arabských štátov.

Izrael sa tak v polovici 50. rokov ocitol bez prostriedkov. Arabské štáty boli vyzbrojované Sovietmi, nemali teda záujem o uzavretie mieru. Izrael im však sám čeliť nemohol, potreboval pomoc. Tá prišla v podobe anglo-francúzskeho spojenectva v roku 1956.

3.1 Suezská kríza

Vplyv Veľkej Británie a Francúzska na Blízkom východe sa v prvej polovici 50. rokov výrazne znížil. Nacionalistická politika vedená egyptským prezidentom Gamalom

²⁵ Ibidem, s. 7.

²⁶ Safran, Nadav. *Israel: The Embattled Ally*, Cambridge : The Belknap Press. 1978, s. 348.

Abdel Násirom podporujúca Arabov z francúzskych protektorátov v Alžírsku, Maroku a Tunisku podkopala postavenie Francúzska v severnej Afrike a prinútila Britov v roku 1954 opustiť svoje posledné vojenské základne v Egypte.²⁷ Znepokojujúco pôsobili aj Násirove sympatie so Sovietskym zväzom a ich potenciálny dopad na bezpečnosť na Blízkom východe. Spojené štáty tak v reakcii na egyptskú prosovietsku politiku a Násirove neskrývané sympatie s Čínskou ľudovou republikou odmietli financovať stavbu Asuánskej priehrady na hornom toku Nílu. Tento americký postoj však spôsobil odvolanie aj ďalších zahraničných pôžičiek, predovšetkým tej britskej. Násir sa preto rozhodol riešiť situáciu znárodnením Suezského prieplavu.

Tu však vstúpili do hry Británia a Francúzsko, hlavní akcionári Suez Canal Company, ktorých Násirovo počínanie rozhorčilo, a tak sa so svojimi požiadavkami obrátili na Spojené štáty. Aj napriek naliehavému tlaku Británie a Francúzska Washington odmietal voči Egyptu vojensky zasiahnuť, pretože by tak došlo k poškodeniu reputácie Západu ako pomyselného účastníka svetovej politiky snažiaceho sa o mierové riešenie problémov. Americké odmietnutie vojensky sa zúčastniť riešenia problému a roky trvajúca politická a vojenská podpora Sovietskeho zväzu protiizraelsky naladenému Egyptu boli dvomi najhlavnejšími príčinami zblíženia medzi Britániou, Francúzskom a Izraelom, ktoré vyvrcholilo 23. októbra 1956 na tajnej schôdzke v parížskom Sèvres.²⁸ Všetky tri štáty sa tu dohodli na spoločnej ozbrojenej akcii voči Egyptu, ktorá mala priniesť patričnú satisfakciu na všetkých troch stranách.

Po prevedení plánu z papiera do skutočnosti o necelý týždeň neskôr však celá, aj keď vojensky úspešná, akcia skončila medzinárodným fiaskom. Spojené štáty nielen že celé jednanie politicky odsúdili, ale rozhodli sa ho využiť ako vhodnú príležitosť k získaniu arabských sympatií. Sovietsky zväz, ktorý v tej dobe vojensky zasahoval v Maďarsku, pohrozil vojenskou intervenciou a zvýšil si tak svoj kredit u arabských krajín. Prezident Eisenhower bol v tomto období síce zaneprázdnený prezidentskými voľbami, avšak kritické ohrozenie amerických záujmov v oblasti si vynucovalo okamžitý zásah. Spojené štáty nemohli dovoliť, aby sa ZSSR stal jediným „vítazom“ celého konfliktu. Prostredníctvom OSN vyzvali všetkých troch agresorov, aby okamžite ukončili boje a stiahli sa zo svojich pozícií. Veľká Británia a Francúzsko žiadosti vyhovel, avšak Izrael sa bezpodmienečne stiahnuť odmietal. Ben-Gurion si uvedomoval, aké boli americké pozície

²⁷ Luňák, Petr. Spojenci v krizi: Suez a Jom Kippur. *Dějiny a současnost*. 1999, vol. 21, no. 2, s. 36.

²⁸ Shlaim, Avi. The Protocol of Sèvres, 1956: Anatomy of a War Plot. *International Affairs*, 1997, vol. 73, no. 3, s. 509.

voči Izraelu pred konfliktom. Tiež vedel, že Násirovej agresívnej politike voči Izraelu nie je koniec. Pokiaľ by Izrael vrátil získané územie Gazy a Sinajský polostrov „zadarmo“, jeho pozícia by sa nezmenila a celá akcia by bola zbytočná. Izrael v podstate nemal čo vo vzťahu s Američanmi v tomto období riskovať.

Aj keď boli na začiatku Spojené štáty iniciátorom celého búrlivého pohybu v OSN, odhodlané postavenie Izraela prinútilo prezidenta Eisenhowera prehodnotiť svoj postoj. Uvedomil si, akú významnú úlohu hrá Akabský záliv v izraelskej bezpečnosti a zároveň aj v bezpečnosti celého regiónu. Rozhodol sa preto nakoniec izraelské požiadavky na „pokojný prejazd“ izraelských lodí Akabským zálivom podporiť. Dňa 7.novembra bola v Rade bezpečnosti OSN schválená Rezolúcia 1001 (ES-I), na základe ktorej boli v Suezskom prielave rozmiestnené mierové jednotky OSN (*United Nations Emergency Force*).²⁹ Nasledujúci deň sa izraelské jednotky stiahli.

Suezská kríza bola začiatkom konca koloniálnej politiky Británie a Francúzska na Blízkom východe. Prázdne miesto, ktoré tieto mocnosti v oblasti zanechali bolo potrebné vyplniť, inak hrozilo jeho obsadenie Sovietskym zväzom. Americká administratíva na túto hrozbu preto reagovala nasledujúci rok dokumentom, ktorý americké záujmy na Blízkom východe popisoval nasledovne:

*„(...)zabezpečiť a chrániť územnú celistvosť a politickú nezávislosť tých národov, ktoré požiadajú o pomoc proti takejto zjavnej ozbrojenej agresii zo strany ktorýchkoľvek národov ovládaných medzinárodným komunizmom. (...)”*³⁰

Jednalo sa o takzvanú Eisenhowerovu doktrínu. Možnosť splniť záväzky z nej vyplývajúce mal Washington možnosť predviesť v revolučnom roku 1958. S posilnením Násirovej pozície po Suezskej kríze rástla koncom 50. rokov v regióne Blízkeho východu druhá hrozba ohrozujúca americké záujmy. Okrem už tradičnej sovietskej hrozby museli Spojené štáty čeliť aj hrozbe arabského nacionalizmu a panarabskej jednoty propagovanej prezidentom Násirom. Krízové obdobie dosiahlo vrcholu v júli 1958, kedy 6. vojenská flotila U.S. Navy (*U.S. Sixth Fleet*) zasiahla v Libanone, aby tým pomohla legitímnej vláde

²⁹ United Nations [online]. 7.11.1956 [cit. 2011-04-10]. United Nations Resolutions Adopted by the General Assembly During Its First Emergency Special Session. Dostupné z WWW: <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/3354&Lang=E>.

³⁰ Jewish Virtual Library[online]. 5.1.1957 [cit. 2011-04-12]. The Eisenhower Doctrine, Message from President Eisenhower to Congress. Dostupné z WWW: <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/ikedoc.html>>.

premiéra Kamila Šamúna potlačiť v zemi nepokoje vyvolané Násirovými sympatizantmi.³¹ Tí po sformovaní Spojenej arabskej republiky medzi Egyptom, Sýriou a neskôr aj Jemenom v podstate nainfikovali celý región revolučnými náladami.

Libanon však nebol jedinou zemou prechádzajúcou touto krízou. Okrem neho boli ohrozené aj prozápadné režimy v Jordánsku, Sýrii a Iraku, čo výrazne komplikovali postavenie Spojených štátov v oblasti. Zo zmienovaných sa v západnom bloku podarilo nakoniec udržať len Jordánsko. Keďže Sýria sa spojila s Egyptom v UAR, jej ďalšie členstvo v Bagdadskom pakte sa neočakávalo. Svoje členstvo v ňom vypovedala aj nová iracká vláda, ktorá už rok po prevrate nadviazala vzťahy so Sovietskym zväzom. Bagdadský pakt sa tak v podstate rozpadol a spolu s ním aj permanentný vplyv Západu, ktorý v regióne udržiaval.³²

Izrael v kríze roku 1958 hral síce pasívnu úlohu, avšak jeho postavenie v americkom úsilí zachrániť arabské režimy pred pádom k sovietskemu bloku malo pozitívny dopad na jeho vnímanie Spojenými štátmi. Izraelská prítomnosť na Blízkom východe viazala egyptské ozbrojené jednotky, bránila Násirovej slobodnej akcii a tým pádom obmedzovala možnosť prepuknutia jednotlivých drobných konfliktných ohnísk v jeden veľký celoregionálny požiar. Spojené štáty videli po kríze 1958 Izrael v novom svetle, ako akúsi *balancing power*.³³ Na ich postoji k nemu to však veľa nezmenilo. Na izraelské požiadavky na dodávky zbraní boli americké uši stále hluché, a tak jediným vyzbrojovateľom Izraela naďalej ostávalo Francúzsko. V období rokov administratívy prezidenta Eisenhowera americko-izraelský *special relationship* jednoducho absentoval.

³¹ Safran, Nadav. *Israel: The Embattled ...*, s. 363.

³² Sídlo bolo premiestnené do Ankary a organizácia sa premenovala na Middle East Treaty Organization (METO).

³³ Safran, Nadav. *Israel: The Embattled...*, s. 360.

4. Budovanie *special relationship*: John F. Kennedy a Lyndon B. Johnson

4.1 John F. Kennedy a historicky prvá dodávka zbraní Izraelu

S nástupom Demokratov do americkej vlády dochádza vo vzájomných vzťahoch medzi Spojenými štátmi a Izraelom k hlbokému obratu, a to po oboch stránkach – politickej aj vojenskej. Prezident Kennedy sa netajil svojimi sympatiami voči Židom a ich štátu na Blízkom východe a počas svojho krátkeho pôsobenia v úrade tieto svoje pocity niekoľko krát verejne demonštroval. Už krátko po nástupe do úradu v máji 1961 na stretnutí s premiérom Ben-Gurionom povedal: „*Bol som zvolený Židmi. Viete...niečo im dlžím.*“³⁴ V americkej multikultúrnej spoločnosti je akýmsi zaužívaným pravidlom, že jedinci z rôznych spoločenských vrstiev a náboženských alebo etnických skupín majú tendenciu po generácie sympatizovať a voliť tú istú politickú stranu. Je všeobecne známe, že americká židovská menšina tvorí stabilnú voličskú základňu práve Demokratickej strany, čoho sú si jej predstavitelia vedomí, a preto na to berú, podobne ako bral aj prezident Kennedy, pri svojom politickom rozhodovaní zreteľ.

Medzi prezidentovými najbližšími spolupracovníkmi sa rovnako nachádzali Židia. Prezident Kennedy si ich pohľadú vážil a prípadné vrodené predsudky, ktorými by mohli disponovať, nezvažoval. Keď sa Myer Feldman, presvedčený americký Žid a špeciálny poradca pre otázky Blízkeho východu prezidenta Kennedyho a neskôr aj jeho nástupcu prezidenta Lyndona B. Johnsona, pri rozhovore s prezidentom Kennedym raz priamo vyjadril, že „*prechováva emocionálne sympatie s Izraelom*“, a že to by mohlo „*zafarbiť*“ jeho rady, ktoré prezidentovi poskytne, a že preto by si možno prezident mal zvoliť niekoho iného, odpovedal prezident Kennedy jednoducho „*nie*“.³⁵ Feldman tak patril ku skupine politikov, ktorí disponovali veľkou zásobou dobrej vôle, náklonnosti a sympatií voči Židom. U prezidenta si udržiaval preferencie aj nad štátnym tajomníkom Deanom Ruskom, ktorý v otázkach amerického angažovania na Blízkom východe patril skôr ku skupine tradicionalistov. Prezident Kennedy mal však otvorenú myseľ a pri svojom uvažovaní bol nestranný. Je to možné pozorovať na jeho politike voči arabským štátom, v ktorej si nechal pravdepodobne poradiť práve ministrom Ruskom.

³⁴ Druks, Herbert. *The uncertain friendship: the U.S. and Israel from Roosevelt to Kennedy*, Westport, Conn. : Greenwood Press, 2001, s. 223.

V roku 1962 sa prezident Násir rozhodol odpovedať na pomoc vojenskej junty v Severnom Jemene, ktorá usilovala o zvrhnutie kráľa Hamida al-Dina.³⁶ Zapojil sa tak do dlhoročného boja, kedy Egypt vysielal do zeme stovky vojakov, ktorí v bojoch s kráľovskými jednotkami podporovanými Saudskou Arábiou masakrovali civilné obyvateľstvo. Hrozilo, že na Blízkom východe opäť prepukne vlna protimonarchických nálad, tak ako tomu bolo v roku 1958. Tradiční spojenci Spojených štátov, Saudská Arábia a Jordánsko, sa obávali, že by mohli byť po Jemene ďalší na rade. Prezident Kennedy sa preto rozhodol zlepšiť vzťahy s Egyptom, a zabrániť tak jeho väčšej orientácii na Sovietsky zväz. Kennedyho prístup bol založený na recipročnom princípe, na základe ktorého prezident veril, že Egypt zmení svoj pohľad a politiku voči Spojeným štátom, pokiaľ budú zo strany Spojených štátov k tomuto vyvinuté prvotné kroky. Oným prvotným krokom, ktorý bol prezident Kennedy rozhodnutý spraviť, bolo navýšenie americkej ekonomickej pomoci Egyptu cez tzv. PL-480 program (*Public Law 480, Agricultural Trade Development Assistance Act*).³⁷ Očakával, že tento prvý krok presvedčí prezidenta Násira k prehodnoteniu svojej politiky a k prechodu na umiernený kurz. Zároveň ho odradí od bližšej spolupráce so Sovietskym zväzom a bližšie pripúta k Spojeným štátom, pretože sa bude obávať o stratu ich štedrej ekonomickej podpory. Napriek tejto lákavej ponuke však Egypt nezmenil svoje regionálne ciele a zahraničnopolitickú orientáciu a urobil tak škrť cez rozpočet idealistických plánov prezidenta Kennedyho.

Začiatkom 60. rokov sa zintenzívnila nie len vzájomná egyptsko-sovietska ekonomická, ale aj vojenská spolupráca. Sovietsky zväz poskytoval Egyptu pôžičky na výcvik vojakov, posielal do zeme svojich vojenských poradcov a zásoboval Egypt čoraz viac modernejšou vojenskou technikou. S narastajúcou vojenským potenciálom Egypta narastali aj izraelské obavy. V napätej atmosfére všetci regionálni aktéri poznali Násirove agresívne zámery voči Izraelu. Jordánsky minister zahraničných vecí Musa Nasir varoval Izrael, že arabské štáty sú „absolútne jednotné“ v otázke „vyhlásenia vojny“ Izraelu v prípade, že sa pokúsi použiť vodu z rieky Jordán na zavlažovanie Nagevskej púšte.³⁸

Obavy Izraela narastali ešte viac s vedomím, že regionálny izraelský náskok vo vojenskej výzbroji sa prehlbovaním egyptsko-sovietskej spolupráce v posledných rokoch znížil. Premiér Ben-Gurion preto opäť nastolil otázku dodávok amerických zbraní Izraelu. Jeho požiadavky neboli odvážne, keďže nepožadoval zbrane útočného typu. Dotýčnými

³⁵ Ibidem, s. 220.

³⁶ Dunn, Michael C. „Egypt (country profile)“, in *The Middle East...*, s. 226.

³⁷ Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and...*, s. 27.

zbraňami boli rakety Hawk (*Hawk anticraft missiles*, vid' Príloha č. 1, str. 53), obranné protiletadlové rakety typu zem-vzduch.³⁹

Prezident Kennedy si síce uvedomoval vážnosť situácie, v ktorej sa Izrael nachádzal, avšak otázke dodávok amerických zbraní do Izraela nebol naklonený. Obával sa, že by rozšírením podpory Izraela o vojenský rozmer rýchlo stratil sympatie arabských štátov, ktoré by sa následne obrátili na Sovietsky zväz, čím by sa jeho vplyv v regióne ešte viac zvýšil. Sovietsky vplyv na Blízkom východe narastal už od začiatku 60. rokov a ohrozoval postavenie Spojených štátov v oblasti, ktoré naopak kvôli svojej náklonnosti voči Izraelu strácali kredit. Dokazovalo to niekoľko prípadov. Napríklad Násirovo oznámenie v roku 1960, že Sovietsky zväz bude financovať dostavbu Asuánskej priehrady, projektu, ktorý mal byť pôvodne financovaný Spojenými štátmi⁴⁰, či rozhodnutie Saudskej Arábie z roku 1961 nepredĺžiť americko-saudský pakt z roku 1957, na základe ktorého mala byť v saudskom Dhahrane postavená americká vojenská základňa. Saudský kráľ Saud vysvetlil, že hlavnou príčinou nepredĺženia paktu bola práve vzrastajúca americká podpora Izraela.⁴¹ Napäté vzťahy mali USA aj so svojim druhým strategickým spojencom, Jordánskom, a to hlavne kvôli izraelskému rozhodnutiu použiť vodu rieky Jordán pri zavražďovaní Nagevskej púšte a taktiež kvôli otázke palestínskych utečencov.

Otázka palestínskych utečencov bola dlhodobým medzinárodným problémom, ktorý bol, bohužiaľ bezvýsledne, niekoľkokrát riešený už od prvej izraelsko-arabskej vojny v roku 1948. Izrael však v tejto otázke praktikoval politiku „mŕtveho chrobáka“, pretože prípadný návrat týchto utečencov naspäť do Izraela by mal vážne dopady na jeho vnútornú bezpečnosť. Na začiatku 60. rokov žilo v Izraeli približne 230 000 - 240 000 Palestínčanov, čo tvorilo približne 11% jeho vtedajšej populácie. Ako sa vyjadrila vtedajšia izraelská ministerka zahraničných vecí Golda Meirová, „*nie všetci z nich [izraelskí Palestínci] sú mierumilovnými občanmi.*“⁴² Preto bolo pre Izrael nepredstaviteľné, že by do zeme prijal čo i len zlomok z celkového počtu palestínskych utečencov. Ten podľa štúdií z roku 1958 dosahoval výšky 1 053 628 osôb.⁴³ Pre Spojené štáty mala otázka palestínskych utečencov

³⁸ Ives-Halperin, Benton. „Chronology of Events, 1945-2005“, in *The Middle East...*, s. 445.

³⁹ Druks, Herbert. *The uncertain friendship...*, s. 226.

⁴⁰ Israel Ministry of Foreign Affairs [online]. 28.4. 2002 [cit. 2011-04-06]. Highlights of Main Events, 1947-1974. Dostupné z WWW:

<<http://www.mfa.gov.il/MFA/Foreign+Relations/Israels+Foreign+Relations+since+1947/1947-1974/HIGHLIGHTS+OF+MAIN+EVENTS--+1947-1974.htm>>.

⁴¹ Ives-Halperin, Benton. „Chronology of Events, 1945-2005“..., s. 445.

⁴² Druks, Herbert. *The uncertain friendship...*, s. 225.

⁴³ Ginat, Joseph; Perkins, Edward J. *The Palestinian Refugees: Old Problems – New Solutions*, Brighton: University of Oklahoma Press, 2001, s. 34.

dôležitý význam. Nielenže podkopávala vzťahy s ich arabskými spojencami, hlavne s Jordánskom, ale zároveň blokovala mierové jednania medzi Izraelom a Arabmi, čím pôsobila na celý región destabilizačne.

So stupňujúcimi sa izraelskými požiadavkami na dodávky rakiet Hawk prišiel preto prezidentov poradca Feldman s návrhom prepojenia utečeneckej otázky s otázkou americkej vojenskej podpory Izraela. Spojené štáty boli ochotné dodať Izraelu požadované rakety Hawk, pokiaľ Izrael bude súhlasiť s Johnsonovým plánom.⁴⁴ Tento plán bol vypracovaný Palestínskou zmierovacou komisiou (*Palestinian Conciliation Commission*) pod vedením Josepha E. Johnsona v roku 1961 a ako jediné riešenie utečeneckej otázky uvádzal celkové osídlenie izraelského územia, teda aj jeho púštnych oblastí.⁴⁵

Feldman predstavil prezidentove podmienky predaja rakiet Hawk na stretnutí s premiérom Ben-Gurionom a ministerkou Meirovou, ktorí sa však voči otázke palestínskych utečencov postavili s výhradami a celkovo prekvapili Feldmana s dobre pripravenou ofenzívou. Premiér Ben-Gurion povedal, že bude súhlasiť s repatriáciou istej časti utečencov jedine vtedy, ak UAR tiež prijme istú časť týchto utečencov, a ak prezident Násir prestane s podporou ich iredentistických tendencií v Izraeli.⁴⁶ K podpore izraelského postoja voči americkej ponuke ministerka Meirová tiež spomenula, že „získala konkrétne dôkazy potvrdzujúce, že Egypťania vlastnia navádzané strely, ktoré odkúpili od SRN za cenu 250 miliónov libier“, čo podľa nej jasne dokazuje „ich [egyptské] jasné záujmy.“⁴⁷

Tieto nové informácie primäli Feldmana prehodnotiť rozhodnutia. Mali však vôbec Spojené štáty možnosť Izraelu Hawky neposkytnúť? V otázke nemecko-egyptskej spolupráce Washington už dlhší čas evidoval znepokojujúce informácie o tom, že SRN sa pravdepodobne podieľa na vývoji egyptskej jadrovej zbrane.⁴⁸ Podobné domnienky sa však objavovali aj na strane izraelskej, a to v spojení s jeho jadrovým reaktorom v Dimone. Ak by Spojené štáty požadované konvenčné zbrane Izraelu neposkytli, samy by prispeli k zrýchleniu jeho nukleárneho výskumu, a tým aj možnosti vypuknutia jadrového konfliktu v oblasti. To by mohlo mať katastrofálne globálne následky.

Tradičný neústupný postoj Ben-Guriona a odhalenie týchto nových informácií mali preto na konečné rozhodnutie prezidenta Kennedyho rozhodný dopad. V lete 1962 sa

⁴⁴ Druks, Herbert. *The uncertain friendship...*, s. 222.

⁴⁵ *Jewish Virtual Library* [online]. 2011 [cit. 2011-04-06]. Glossary: J. Dostupné z WWW: <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/glossJ.html>>.

⁴⁶ Druks, Herbert. *The uncertain friendship...*, s. 221.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Druks, Herbert. *The uncertain alliance: the U.S. and Israel from Kennedy to the peace process*, Westport, Conn. : Greenwood Press, 2001, s. 4.

sformovala koalícia pragmatikov vedených Robertom Komerom z Národnej bezpečnostnej rady (*National Security Council, NSC*) a prožidovských politikov reprezentovaných Feldmanom, ktorá presvedčila prezidenta ku konečnému rozhodnutiu súhlasiť s predajom rakiet Hawk Izraelu, a to bez akýchkoľvek následných ústupkov zo strany Izraela.⁴⁹

Prezident Kennedy sa tak stal prvým americkým prezidentom, ktorý Izraelu dodal vojenské zbrane, a začal tým politiku nového kurzu voči Izraelu.⁵⁰ Poučený neúspešným pokusom o zlepšenie vzťahov s Egyptom si uvedomoval, že americký recipročný prístup nepresvedčí prezidenta Násira k zmene jeho regionálnych cieľov, z ktorých eliminácia Izraela bol tým najdôležitejším. Bezpečnosť regiónu bola pre Spojené štáty rozhodujúca. V prípade ozbrojeného konfliktu na Blízkom východe by boli nielenže ohrozené americké strategické záujmy, ale tiež hrozilo, že by sa tento regionálny konflikt mohol preniesť aj do globálnej roviny. V atmosfére napätého studenovoijnového konfliktu zhusteného Berlínskou krízou a Kubánskou raketovou krízou Spojené štáty takúto konfrontáciu nechceli riskovať. Prezident sa preto rozhodol vyzbrojiť Izrael, aj keď zatiaľ len obrannými zbraňami. Predpokladal, že len vyzbrojený a sebavedomý Izrael dokáže jediný ovplyvniť Násira v prehodnotení jeho militantných nálad.

Istú úlohu v konečnom prezidentovom rozhodnutí hrali určite aj blížiac sa voľby do Kongresu naplánované na november 1962, v ktorých prezident svojim prípadne negatívnym rozhodnutím nechcel ohroziť tradičnú alianciu medzi americkou židovskou menšinou a Demokratickou stranou.

Súhra všetkých týchto faktorov konečne priviedla Spojené štáty na cestu budovania *special relationship* s Izraelom. Táto cesta však bola dlhá a administratívou prezidenta Kennedyho len začínala. Ako vývoj *special relationship* pokračoval za jeho nástupcu Lyndona B. Johnsona odhalí nasledujúca kapitola.

⁴⁹ Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and...*, s. 11.

⁵⁰ Spojené štáty dodali Izraelu zbrane fakticky už v roku 1958, kedy súhlasili s predajom 100 protitankových zbraní Izraelu. Avšak v porovnaní s kvalitou a počtom nasledujúcich dodávok je tento údaj zanedbateľný a na celkový charakter *special relationship* nemal dopad.

4.2 Lyndon B. Johnson a cesta k Šest'dňovej vojne

Lyndon B. Johnson nastúpil do úradu prezidenta za atmosféry smútočných nálad spojených s násilnou smrťou jeho predchodcu. Tieto nálady bolo obzvlášť cítiť v kruhoch americkej židovskej menšiny, ktorá sa obávala, že s prezidentom Kennedym stratil Izrael svojho patróna pre budovanie *special relationship* medzi ním a Spojenými štátmi. Aj keď bol prezident Johnson členom Židmi tradičnej podporovanej Demokratickej strany, panovali obavy, že by mohol urobiť koniec krehkej vojenskej spolupráci nadviazanej medzi Washingtonom a Jeruzalemom v roku 1962.

V otázke vzťahu s arabskými štátmi prezident Johnson nepokračoval v línii načrtnutej jeho predchodcom. Bol si vedomý Násirovych panarabských regionálnych ambícií a vedel, že žiadne zvýšenie americkej zahraničnej pomoci ho od jeho cieľov neodradí. Johnsonovo presvedčenie potvrdzovala pretrvávajúca egyptská podpora severojemenským povstalcem a následné zvyšovanie Násirovho vplyvu v regióne. To vo februári 1963 viedlo v Iraku k zvrhnutiu premiéra Abd al-Karima Quasima a nastoleniu vlády panarabskej strany Baas.⁵¹ O bezpečnosť sa tak začali obávať tradiční americkí spojenci, Saudská Arábia a Jordánsko, a v neposlednom rade aj Izrael. Po Násirovom protiamerickom prejave v decembri 1964 v Port Saide sa preto prezident Johnson rozhodol vážne prehodnotiť americkú ekonomickú pomoc Egyptu.⁵² Tú nakoniec napriek silnému tlaku zo strany Kongresu neprerušil, avšak vzájomné americko-egyptské vzťahy sa tým nijak nezlepšovali. So začiatkom Vietnamskej vojny pritvrdil Násir svoj protiamerickú rétoriku a prisľúbil podporu všetkým národne oslobodzovacím hnutiam v ich úsilí zvrhnúť proamerické režimy. V apríli 1965 dokonca povolil otvoriť informačnú kanceláriu Vietcongu v Káhire.⁵³

Prezident Johnson neoplýval toľkými priateľskými vyjadreniami na adresu Izraela ako jeho predchodca, avšak jeho sympatie a činnosť v prospech Židov boli rozhodné. Jeho asistent Harry C. McPherson Jr. sa o ňom raz vyjadril: „*Niekde v krvi Lyndona Johnsona prúdi veľké množstvo židovských červených krviniek. Myslím si, že je čiastočný Žid...nielen kvôli jeho náklonnosti k radám Židov, ale kvôli spôsobu jeho správania.*“⁵⁴ Prezident Johnson si uvedomoval strategickú dôležitosť americko-izraelského spojenectva a úlohe vyzbrojeného Izraela v brzdení Násirovych militantných nálad. Napriek tomu však otázke

⁵¹ Peterson, J.E. „Iraq (country profile)“, in *The Middle East...*, s. 268.

⁵² Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and...*, s. 29.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Druks, Herbert. *The uncertain alliance...*, s. 33.

d'alších dodávok zbraní Izraelu naklonený nebol. Ešte ako Kennedyho viceprezident mal v čerstvej pamäti okolnosti spojené s predajom protiletadlových rakiet Hawk v roku 1962. Premiér Ben-Gurion vtedy odmietol pristúpiť na americké podmienky týkajúce sa Johnsonovo plánu, a neurobil tak ani po samotnom podpise zmluvy. Spojené štáty tak obetovali svoj politický kredit u arabských štátov za cenu nadviazania zvláštneho vzťahu s Izraelom, čo síce konečne naplnilo dlhoročne očakávané izraelské túžby, avšak túžby Spojených štátov Izrael nenaplnil. Táto americká skúsenosť sa v nasledujúcich rokoch vznášala nad všetkými ďalšími izraelskými požiadavkami o dodávkach zbraní a komplikovala ich vyjednávanie.

Preto bol prezident Johnson zdržanlivý, keď Izraelci predložili v roku 1963 svoje požiadavky na dodávky tankov M-48A Patton (vid' Príloha č. 2, str. 53) odôvodnené argumentom, že zväčšujúce sa kvalitatívne rozdiely medzi izraelskou a egyptskou výzbrojou znemožňujú Izraelu jeho úlohu vystupovať ako odstrašujúci protivník a brzdiť tak egyptské agresívne tendencie v regióne.⁵⁵ S prezidentovým názorom súhlasili aj ďalší aktéri americkej vlády. Jednými z nich bol už tradične State Departement pod vedením Deana Ruska, ktorý ako reprezentant tradicionalistov odmietal akékoľvek ďalšie dodávky zbraní Izraelu v obavách, že by tým Spojené štáty vohnali Arabov do náručia Sovietskeho zväzu. Izraelu preto odporúčal, aby sa so svojimi požiadavkami obrátil na západoeurópske zeme, predovšetkým na Francúzsko.⁵⁶

Naopak horlivým podporovateľom zblíženia americko-izraelskej spolupráce vo vojenskej oblasti bol prezidentov poradca Feldman, ktorý bol pod silným vplyvom židovských vládnych aj nevládnych organizácií. S blížiacimi sa prezidentskými voľbami naplánovanými na november 1964 preto apeloval na prezidenta, aby prehodnotil svoj postoj a umožnil tak americkej židovskej menšine opäť voliť za Demokratov.

Akúsi politiku stredy razili pragmatici reprezentovaní McGeorgeom Bundyom a Robertom W. Komerom z Národnej bezpečnostnej rady. Boli naklonení americko-izraelskej spolupráci, avšak poučení prípadom o predaji rakiet Hawk volili tentokrát iný prístup. Ich stratégia spočívala na princípe výmeny niečo-za-niečo. Chápali americké uspokojenie izraelských požiadavkou jedine a iba ako formu odmeny za predchádzajúce izraelské ústupky v ich konflikte s arabskými štátmi. To malo umožniť Spojeným štátom získať kontrolu nad vývojom na Blízkom východe, a znížiť tak riziko vypuknutia regionálneho konfliktu. Potom, čo americké spravodajské služby získali informácie, že

⁵⁵ Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and...*, s. 31.

francúzska firma Marcel Dassault podpísala s Izraelom dohodu o dodávke rakiet MD-620 SSM typu zem-zem schopných niesť jadrové zbrane, sa prezident Johnson nakoniec rozhodol podporiť pragmatické krídlo a Izraelu požadované tanky dodať. USA však na oplátku žiadali izraelský súhlas s inšpekciami v jeho jadrovom zariadení v Dimone.⁵⁷

Otázka Dimony nebola v izraelsko-amerických vzťahoch spomenutá prvýkrát. Už v roku 1960 prezident Eisenhower usiloval o izraelský prísľub, že jadrový výskum v Dimone zostane len pri civilných účeloch. Tento prísľub však nedostal a podobne dopadol aj prezident Kennedy, ktorý otázku Dimony zahrnul do balíčka amerických požiadavkou podmieňujúcich predaj rakiet Hawk.⁵⁸ Prezident Johnson začlenil otázku Dimony do americko-izraelských vyjednávaní hneď niekoľkokrát. Obával sa totiž, že by izraelský jadrový výskum nielenže mohol podnietiť Egypt v jeho snahách o zisk podobného typu zbraní, ale, čo bolo horšie, že by prezentoval svoje obavy o vlastnú bezpečnosť Sovietskemu zväzu, ktorý by mohol následne v Egypte rozmiestniť svoje rakety. Pri spomienkach na nedávnu prítomnosť sovietskych rakiet na Kube behal Američanom pri tejto predstave ešte stále mráz po chrbte.

Izraelci však ani tentokrát neboli ochotní v otázke Dimony poľaviť. Hlavným izraelským vyjednávačom bol premiér Levi Eškol, ktorý prevzal úrad po rezignácii premiéra Ben-Guriona v júni 1963. Eškol zlepšil všeobecné postavenie Izraela na zahraničnej scéne. V roku 1964 uskutočnil prvú oficiálnu cestu izraelského premiéra do Washingtonu, čím sa mu podarilo zvrátiť negatívne nálady navodené odmietavým postojom Ben-Guriona z vyjednávaní o raketách Hawk.⁵⁹ Avšak aj napriek tejto svojej priateľskej povahe, dokázal v kľúčových otázkach izraelských záujmov zaujať vytrvalý a neoblomný postoj.

To sa potvrdilo v roku 1964, kedy prezident Johnson zahrnul otázku Dimony do jednaní ohľadom predaja amerických tankov M48-A Patton Izraelu. Spojené štáty požadovali, aby Izrael sprístupnil výskumné stredisko v Dimone americkým inšpektorom a vyvrátil tak medzinárodné obavy z jeho jadrového výskumu, ktorý prispieval k zhusteniu atmosféry na Blízkom východe. Premiér Eškol bol však neústupný. Vnímal otázku izraelského jadrového výskumu ako jediný prostriedok, ktorým by mohol odradiť

⁵⁶ Ibidem, s. 32.

⁵⁷ Ibidem, s. 33-34.

⁵⁸ Gazit, Mordechai. The Genesis of the US-Israeli Military-Strategic Relationship and the Dimona Issue. *Journal of Contemporary History*. 2000, vol. 35, no. 3, s. 418.

⁵⁹ Israel Ministry of Foreign Affairs [online]. 2. marec 2003 [cit. 2011-04-07]. LEVI ESHKOL - Prime Minister of Israel 1963-1969. Dostupné z WWW: <<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/State/Levi+Eshkol.htm>>.

prezidenta Násira od jeho útoku na Izrael. Oproti masívnej podpore kvalitných egyptských zbraní dodávaných Sovietskym zväzom bol otáznik nad izraelským jadrovým programom jedinou strategickou výhodou, ktorou Izrael voči Egyptu disponoval. Toto rozhodné Eškolove postavenie bolo navyiac podporené vývojom na izraelskej domácej politickej scéne. V období blížiacich sa parlamentných volieb (november 1965) bol totiž často kritizovaný bývalým premiérom Ben-Gurionom s konkurenčnej strany Mapai za svoj údajne ústupčivý prístup v otázke Dimony. Eškol sa preto obával, že ak by v prípade amerického nátlaku povolil, mohol by to Ben-Gurion využiť vo svoj prospech.⁶⁰

Rok 1965 sa tak stal svedkom ďalšieho kroku Spojených štátov na ich ceste k budovaniu *special relationship* s Izraelom. V korešpondencií medzi americkým zástupcom ministra obrany pre medzinárodné záležitosti Petrom Solbertom a izraelským ministrom obrany Zvim Dinsteinom Johnsonova administratíva formálne súhlasila s predajom 210 tankov M-48A Patton Izraelu. Prezidentovi Johnsonovi sa nepodarilo presvedčiť premiéra Eškola, aby sprístupnil svoj jadrový program medzinárodnému spoločenstvu a uspokojil sa tak len s jeho príslubom, že Izrael nebude prvou zemou, ktorá začne s výrobou jadrových v regióne Blízkeho východu.⁶¹

Spojené štáty tak teda podobne ako v roku 1962 týmto obchodom opäť viac stratili, než získali. Nielenže nezískali izraelský súhlas v otázke Dimony, stratili navyiac svoj kredit u arabských štátov, u ktorých americko-izraelská zbrojná dohoda vyvolala neskôr značné pobúrenie. Táto takpovediac vynútená americká podpora Izraelu tak len potvrdzuje, že medzi nimi a Izraelom existoval *special relationship*. Ten však v tomto období ešte nedosahoval takú kvalitu, akú bude mať od prelomu 60. a 70. rokov. Izrael totiž musel stále za americkú podporu bojovať a jeho víťazstvo v tomto boji nebolo nikdy *apriori* isté.

Podobné kolo jednaní sa odohralo aj v roku 1966, kedy Izrael prezentoval Spojeným štátom svoju ďalšiu zbrojnú požiadavku. Tentokrát mal záujem o stíhačky A-4E Skyhawk (viď Príloha č. 3, str. 54). K tomuto rozhodnutiu Izrael viedli jeho informácie o čerstvých dodávkach sovietskych bombardérov IL-28 Egyptu, Sýrii a Iraku.⁶² Izraelci sa obávali, že by im v prípade arabského leteckého útoku neumožnila síce kvalitná, avšak iba obranno-pozemná americká výzbroj efektívne sa ubrániť. Preto trvali na dodávkach leteckej výzbroje.

⁶⁰ Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and...*, s. 63.

⁶¹ *Ibidem*, s. 64-65.

⁶² *Ibidem*, s. 89.

Podobne ako v roku 1965, tak aj v tomto prípade sa prezident Johnson rozhodol prepojiť otázku zbrojnej dohody s otázkou izraelského jadrového programu. Avšak podobne ako v roku 1965, tak aj v tomto prípade v pomyselnom „vytrvalostnom súboji“ s premiérom Eškolom prehral. V máji 1966 tak Spojené štáty podpisom ďalšej zbrojnej dohody s Izraelom rozšírili izraelský vojenský park o 48 stíhačiek A-4E Skyhawk.⁶³ Táto v poradí tretia americko-izraelská zbrojná dohoda za posledné štyri roky tak potvrdzovala, že predpoklady na plnohodnotný *special relationship* sa pomaly naplňajú. Spojené štáty sa síce naďalej snažili udržať vzťah s Izraelom v implicitnej rovine, avšak uvedomovali si, že jedine dostatočné zásobovanie Izraela konvenčnými zbraňami môže spomaliť práce na jeho jadrovom programe.

Je evidentné, že izraelský jadrový program predstavoval hlavnú politickú páku, ktorú Izrael v jednaniach so Spojenými štátmi efektívne využíval k dosahovaniu svojich zbrojných požiadaviek. Americkí politici museli s Izraelom spolupracovať a podporovať ho konvenčnými zbraňami, aby ho tak odpútali od jeho jadrového výskumu, ktorý celkovo pôsobil na región destabilizačne a ohrozoval tým americké strategické záujmy. Táto spolupráca ešte nepredstavovala plnohodnotný *special relationship*, pretože sa stále jednalo o spoluprácu vynútenú, spoluprácu založenú na princípe niečo-za-niečo. Bezpodmienečná spolupráca, ktorú možno nazvať aj plnohodnotný *special relationship* sa objavila až koncom 60. rokov. Vtedy už nielen americká politická, ale aj občianska spoločnosť nahliadala na Izrael inak, inak ako v 50. rokoch. Čo však spôsobilo tento obrat v americkej spoločnosti?

Túto zmenu spôsobili hlavne dve udalosti. Tou prvou bolo zatknutie popredného nacistického pohlavára Adolfa Eichmanna izraelskými agentmi v Argentíne v roku 1960. Adolf Eichmann bol nacistický podplukovník, niekedy označovaný aj za otca holokaustu, ktorý sa výraznou mierou podieľal na programe konečného riešenia židovskej otázky. Práve súd s Eichmanom odhalil americkej verejnosti hrôzy a zverstvá páchané na Židoch behom 2. svetovej vojny. Tento súdny proces bol prvým, ktorý sa prostredníctvom televízie dostal až do amerických obývačiek. To citeľne zasiahlo psychiku americkej spoločnosti a napomohlo tak v mysliach Američanov podporiť myšlienku zvláštneho prístupu k Izraelu, Izraelu ako štátu bojujúceho za svoju slobodu a nezávislosť. Ako sa súdne pojednávanie

⁶³ Ibidem, s. 100.

stupňovalo, v americkom vnímaní boli Židia postupne vnímaní nie už ako aktivisti za židovskú vec, ale ako obeť strašnej genocídy.⁶⁴

Tým druhým „televíznym trhákom“ v amerických médiách bolo vypuknutie vojny vo Vietname a postupné sebazničujúce sa zamotávanie USA do nej. Neschopnosť Spojených štátov ako svetového garanta mieru a nezávislosti v nej uspieť spôsobilo, že Židia a ich boj za mier a nezávislosť na Blízkom východe boli zrazu vnímaní ako bratský národ rovnakých spoločenských hodnôt snažiaci sa o to, čo Američania vo Vietname nedosiahli.⁶⁵ Sám prezident Johnson vo svojej politike vytváral akúsi paralelu medzi konfliktom na Blízkom východe a jeho nedávno zviditeľneným hnutím Fatah a severovietnamským Vietcongom.⁶⁶ Považoval dianie na Blízkom východe za akýsi reparát na Vietnam, reparát na neúspech USA, ktorý bol však svojou podstatou oveľa hrozivejší pre zachovanie globálnej bezpečnosti.

4.2.1 Šesťdňová vojna a konečne special relationship

Vplyvom vzájomného americko-izraelského zblížovania strácali postupne Spojené štáty arabské sympatie, čo umožňovalo prezidentovi Násirovi ľahšie získavať podporu pre jeho regionálne ciele. V 60. rokoch začali navyše pribúdať drobné prestrelky na izraelsko-sýrskej hranici a zvyšovali tak napätie v oblasti. Spojené štáty odporúčali Izraelu na ne neodpovedať a riešiť celú situáciu cez OSN. Tam však boli akékoľvek medzinárodné snahy o sankcionovanie arabských štátov vetované Sovietskym zväzom, čo len Arabov povzbudzovalo v ich rozhodnutí vyriešiť otázku postavenia Izraela na Blízkom východe raz a navždy. V útoku na Izrael, z ktorého by arabská koalícia štátov pod vedením Egypta vyšla víťazne, videl Násir zároveň riešenie aj pre jeho oslabené postavenie na domácej politickej scéne, kde v priebehu 60. rokov postupne strácal podporu obyvateľstva. V novembri 1966 tak podpísal Egypt so svojim tradičným spojencom Sýriou obrannú dohodu, ktorá podriaďovala ozbrojené zložky oboch zemí jednotnému vojenskému veleniu.⁶⁷ Začali tak vznikať prvé plány vojenskej akcie.

Kríza začala naberať reálne kontúry v máji 1967, kedy Egypt požiadal generálneho tajomníka OSN U Thanta o stiahnutie mierových jednotiek OSN zo

⁶⁴ Stephens, Elizabeth. *America, Israel & The Six Day War. History Today*. 2007, vol. 57, no. 6, s. 16.

⁶⁵ *Ibidem*, s.17.

⁶⁶ Little, Douglas. *The Making of Special Realtionship: The United States and Israel, 1957-68. International Journal of Middle East Studies*. 1993, vol. 25, no. 4, s. 574.

⁶⁷ Ives-Halperin, Benton. „Chronology of Events, 1945-2005“..., s. 448.

Sinajského polostrova, ktoré tam boli rozmiestnené ešte čias Suezskej krízy. Prezident Johnson však varoval Izrael pred preventívnym útokom a snažil sa situáciu riešiť diplomatickou cestou. Americké jednotky boli v tomto období viazané vo Vietname, a tak by bolo pre Spojené štáty nebezpečné, pokiaľ by sa objavilo nové krízové ohnisko na Blízkom východe. Na stretnutí s izraelským ministrom zahraničných vecí Abbou Ebanom povedal: „*Izrael nebude sám, pokiaľ sa nerozhodne byť sám.*“⁶⁸

Situácia, v akej sa nachádzal Izrael, bola neľahká. Ocitol sa takpovediac bez spojencov. Na jednaniach s Francúzskom a Britániou sa síce obe európske veľmoci vyjadrili pre prípadnú podporu, avšak svoju pomoc podmieňovali účasťou Spojených štátov. Aj keď bol prezident Johnson osobne naklonený vojenskej podpore Izraela, k prípadnej akcii však potreboval súhlas Kongresu, ktorý bol v tomto období znepokojený vývojom vo Vietname. Celá akcia navyše vyžadovala čas, keďže sa jednalo o ústavnú procedúru. Čas však Izrael nemal. V posledných dňoch pred vojnou mal každý deň preňho rozhodujúci význam. Každým dňom vyhlásenej mobilizácie totiž Izrael strácal 20 miliónov dolárov na obilninovej a ekonomickej produkcii.⁶⁹ Okrem toho ďalšie odkladanie preventívneho izraelského útoku len zvyšovalo šance Arabov lepšie sa vyzbrojiť, a tým pádom marilo šance Izraelu vytážiť z momentu prekvapivého útoku čo najviac.

Izraelské znepokojenie dosiahlo vrcholu v máji 1967, kedy Násirov dlhoročný rival jordánsky kráľ Hussein podpísal s Egyptom obrannú vojenskú zmluvu, čím sa pripojil k egyptsko-sýrskej koalícii. To sa stalo však až potom, čo prezident Násir zablokoval Tiranskú úžinu a porušil tým podmienky prímeria z roku 1957. Izrael označil tento akt za *casus belli* a dal sa preto k útoku.

Dňa 5. júna 1967 izraelské letectvo zaútočilo na egyptské radarové stanice a zničilo prakticky všetky egyptské vzdušné sily.⁷⁰ Egyptskí spojenci na Násirove výzvy začali ihneď útočiť, avšak ani to nezastavilo spanilú jazdu Izraela. Izraelu sa podarilo poraziť koalíciu arabských štátov hlavne vďaka tomu, že jej postup bol nejednotný, čo umožnilo Izraelu vysporiadať sa s každým nepriateľom postupne a nie naraz.

Vojna behom šiestich dní skončila absolútnym víťazstvom Izraelu, ktorý si tak rozšíril svoje územie viac než trikrát. Egyptu obsadil Gazu a celý Sinajský polostrov, Sýrii jej Golanské výšiny a Jordánsku Západný breh Jordánu spolu s východným Jeruzalemom.

⁶⁸ Stephens, Elizabeth, *America, Israel &...*, s. 17.

⁶⁹ Druks, Herbert. *The uncertain alliance...*, s. 39.

⁷⁰ Safran, Nadav. *Israel. The Embattled...*, s. 390.

Prvýkrát po vyše dvoch tisícoch rokoch izraelský národ konečne kontroloval svoje biblické hlavné mesto.⁷¹ Oslavy Izraelcov nemali konca.

Dňa 22. novembra 1967 bola v RB OSN jednohlasne prijatá Rezolúcia č. 242, ktorá vo svojej preambule hovorila o „nepripustnosti zisku územia vojnou a potrebe spolupráce na spravodlivom a trvalom mieri, v ktorom každý štát v oblasti môže žiť v bezpečí“. Základom rezolúcie boli ďalej dve požiadavky:

- stiahnutie izraelských ozbrojených síl zo všetkých území získaných pri nedávnom konflikte,
- ukončenie všetkých vojenských stavov a rešpektovanie suverenity, teritoriálnej integrity a politickej nezávislosti všetkých štátov v oblasti a uznanie ich práv na existenciu v mieri v rámci bezpečných a uznaných hraníc, bez hrozieb alebo aktov násilia.⁷²

Tomuto dokumentu predchádzalo niekoľko kôl neprijatých návrhov a neúspešných jednaní, a tak možno práve preto bol svojim obsahom tak vágny a nejednoznačný. V konečnom dôsledku umožňoval ako izraelskej tak aj arabskej strane vytiahnuť si z jeho obsahu to, čo jej najviac vyhovovalo, čím tak neschopnosť oboch strán dohodnúť sa len zväčšoval. Izrael sa na adresu Rezolúcie č. 242 vyjadril, že „s ňou dokáže žiť“, naopak Sýria ju úplne odmietla. Egypt a Jordánsko ju prijali, avšak odmietali s Izraelom priamo jednať, pretože požadovali najprv jeho stiahnutie z okupovaných území.⁷³

Spojené štáty boli počas celej vojny vnímané ako izraelský spojenec. Prezident Johnson sa nakoniec totiž nechal Izraelom presvedčiť, že preventívny útok bol jediným riešením patovej situácie. Izraelská ekonomika bola čiastočne ochromená plnou mobilizáciou a pokiaľ by Izrael vyčkával na arabský prvý útok, mohlo by sa stať, že by malé izraelské teritórium tento masívny a zo všetkých strán útočiaci útok pravdepodobne nezvládlo.

Izrael sa tak ako faktický víťaz vojny objavil pred Spojenými štátmi v úplne inom svetle a spolupráca s nim nabrala pre USA na dôležitosť, a to hneď z viacerých dôvodov. V prvom rade samotné víťazstvo Izraela nad spojenými arabskými jednotkami bez pomoci spojenca pôsobilo na Washington prítlačivo a vynieslo Izrael na pozíciu regionálnej vojenskej veľmoci. Po druhé, Izraelom obsadené územia sa mohli stať cenným prostriedkom pre konečné vyriešenie arabsko-izraelského konfliktu, a teda aj ukončenia

⁷¹ Stephens, Elizabeth., *America, Israel &...*, s. 18.

⁷² Safran, Nadav. *Israel. The Embattled...*, s. 430

⁷³ Druks, Herbert. *The uncertain alliance...*, s. 54.

dlhoročného napätia v regióne ohrozujúceho americké strategické záujmy. A po tretie, nový vylepšený vojenský a mocenský imidž Izraela spôsobil, že ho Spojené štáty začali považovať za svojho strategického partnera a nie len slabšieho spoločníka požadujúceho neustálu ochranu.

Šesťdňová vojna zmenila Izrael na amerického hlavného demokratického spojenca strategickej dôležitosti. Izrael si získal podporu Spojených štátov nie svojou slabosťou a potrebou byť chránený, ale naopak svojou demonštráciou sily. Takto vzniklo pevné puto medzi oboma štátmi, teda plnohodnotný *special relationship*.

Spojené štáty preto k otázkam dodávok zbraní Izraelu pristupujú od tohto obdobia citlivo. Veria, že zvýšením odstrašujúceho výrazu Izraelu odradia arabské štáty od ďalšieho útoku a prinútia ich tak radšej zasadnúť s Izraelom za vyjednávací stôl. Americkým cieľom bolo teda stabilizovať región. Tentokrát si konečne uvedomili, že Izrael im v tom môže byť nápomocný.

Izrael sa tak stáva hlavným americkým spojencom v regióne. Toto nové spojenectvo bolo potvrdené v novembri 1968, kedy Spojené štáty podpisujú už v poradí štvrtú zbrojnú zmluvu s Izraelom, a predávajú mu tak 50 nadzvukových stíhačiek F-4 Phantom (viď Príloha č. 4, str. 54).⁷⁴ Zmluva bola opäť podpísaná bez akýchkoľvek amerických podmienok voči Izraelu, čo len opäť potvrdzovalo samotnú existenciu *special relationship*.

⁷⁴ Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and...*, s. 111.

5. Richard M. Nixon – koniec *special relationship*?

Prezident Richard M. Nixon pri svojom nástupe do úradu prezidenta musel čeliť kritickej situácii ako doma, tak aj v zahraničí. V americkej spoločnosti stále doznievalo hnutie za občianske práva a vražda Martina Luthera Kinga Jr., doma aj v zahraničí vrcholila nespokojnosť s americkým angažovaním vo Vietname, zhoršovala sa ekonomická situácia zeme. Dianie na Blízkom východe bolo len jedným z množstva problémov, ktoré sužovali americkú vládu. Prezident preto musel zakročiť rúzne.

Na začiatku Nixonovej vlády preto dochádza v americko-izraelských vzťahoch k návratu k republikánskej politike rovnocenného prístupu. Jej hlavným nositeľom bol štátny tajomník William Pierce Rogers, ktorý ako zástanca tradicionalistov pripisoval nestabilitu na Blízkom východe pretrvávajúcemu arabsko-izraelskému konfliktu. Práve v neústupnosti Izraela odstúpiť okupované územia videl Rogers príčinu prílišnej sovietskej angažovanosti v regióne a napätie medzi Izraelcami a Arabmi. Preto sa snažil Izrael dotlačiť k odstúpeniu týchto území, k čomu používal vojenskú podporu ako páku.⁷⁵

Na druhej strane pragmatický prístup propagoval prezidentov poradca pre otázky národnej bezpečnosti Henry Kissinger. V osobe Kissingera sa pragmatické idey spájali so záujmami americkej židovskej menšiny. Sám bol americký Žid nemeckého pôvodu s početnými kontaktmi v izraelských politických kruhoch. Priateľské vzťahy mal s izraelským veľvyslancom vo Washingtone Jicchakom Rabinom, neskorším izraelským premiérom. V spojení Izraela a USA videl Kissinger jediný možný spôsob ako obmedziť sovietsku angažovanosť v regióne a odradiť arabské štáty od silového riešenia problému. Len vyzbrojovanie Izraela a zaistenie mu dostatočnej politickej a ekonomickej podpory umožní Izraelu vystupovať ako silný protivník, čo Sovietsky zväz a arabské štáty prinúti prehodnotiť ich potenciálny útok.⁷⁶

Prezident Nixon sa spočiatku prikláňal k myšlienke využiť Izraelom získané územia ako hlavný vyjednávací arzenál voči Arabom. Odsudzoval politiku svojho predchodcu prezidenta Johnsona, ktorý odmietal na Izrael tlačiť a len čakal, kedy budú Arabi ochotní k vyjednávaniu. Takýmto pasívnym prístupom naopak viac popudzoval arabské štáty proti USA a zároveň im poskytoval priestor prezbrojiť. Prezident Nixon sa preto hneď rozhodol pristúpiť k vyjednávaniu. Tie však boli čoskoro zatienené

⁷⁵ Bar-Siman-Tov, Yaacov. *The United States and Israel...*, s. 242.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 243.

Opotrebovacou vojnou, ďalším arabsko-izraelským konfliktom v rokoch 1969-1970. Výsledkom vyjednávani bol tzv. Rogersov plán, ktorý bol však ako na izraelskej, tak aj na egyptskej strane odmietnutý. Neúspech jednaní, opätovné prepuknutie nepokojov a pretrvávajúca neschopnosť Arabov získať späť stratené územia len ďalej radikalizovala región.

V roku 1970 vypukla v Jordánsku občianska vojna, kde proti sebe stál režim kráľa Husseina a Organizácia pre oslobodenie Palestíny (*Palestine Liberation Organization, PLO*). Jednotky PLO po roku 1967 rozšírili svoju činnosť na územie Jordánska, odkiaľ v snahe vyprovokovať Izrael podnikali útoky na jeho územie. Kráľ Hussein spočiatku tieto snahy podporoval, pretože veril, že takýmto spôsobom sa mu podarí získať Západný breh späť pod jeho vládu. Ako však časom vychádzali na povrch nároky PLO byť jediným politickým reprezentantom Palestínčanov a celého ich územia Palestíny (vrátane Západného brehu Jordánu), sympatie kráľa Husseina aj jeho vôľa spolupracovať s PLO postupne vyprchali. Konflikt vyvrcholil v septembri 1970, kedy susedná Sýria podporovaná Sovietskym zväzom začala podporovať jednotky PLO v ich boji proti hašemitskému kráľovstvu.⁷⁷

Konflikt v Jordánsku fungoval pre prezidenta Nixona ako katalyzátor pre prehodnotenie jeho postavenia voči Izraelu. Spojené štáty mali záujem na udržaní priateľského jordánskeho režimu, avšak vplyvom udalostí vo Vietname disponovali v tomto čase obmedzenými vojenskými aj finančnými možnosťami. Prezident preto pristúpil na Kissingerov návrh v jordánskej otázke spolupracovať s Izraelom, ktorý mal na hraniciach so Sýriou a Jordánskom rozmiestniť svoje jednotky, a tak zastrašiť Sýriu aj jordánske jednotky PLO. Plán sa nakoniec vydaril. USA takto dosiahli svoje strategické ciele v regióne len vďaka vojenskej podpore Izraela, ktorý sa prejavil ako verný a hodnotný partner. Poradca Kissinger tlmočil prezidentove slova premiérke Meirovej nasledovne: „Prezident nikdy nezabudne na úlohu Izraelu pri potlačovaní zhoršujúcej sa situácie v Jordánsku a úsilí zvrhnúť tamojší režim...Spojené štáty majú šťastie, že disponujú na Blízkom východe takým spojencom ako Izrael. Tieto udalosti budú zohľadnené v budúcom vývoji.“⁷⁸

Tento *comeback of special relationship* sa prejavil v dvoch oblastiach nasledujúcej americko-izraelskej spolupráce. Po prvé, Spojené štáty začali Izraelu poskytovať bezprecedentnú materiálnu aj finančnú pomoc. V číselnom vyjadrení to znamená, že

⁷⁷ Bank, André. „Jordan (country profile)“, in *The Middle East...*, s. 309.

americká finančná podpora sa zvýšila zo sumy 269,6 milióna dolárov z rokov 1968-70 na 1,5 miliardy dolárov za roky 1971-73 a vojenská podpora sa zvýšila zo 140 miliónov dolárov v rokoch 1968-70 na 1,2 miliardy dolárov v rokoch 1971-73.⁷⁹ Po vojenskej stránke sa tak Izraelu podarilo konečne získať pravidelné dodávky zbraní od USA. V roku 1972 boli izraelské vzdušné sily opäť posilnené ďalšími dodávkami 40 stíhačiek F-4 Phantom a 90 stíhačiek A-4 Skyhawk.⁸⁰

Za druhé, v otázke arabsko-izraelského konfliktu došlo medzi Washingtonom a Jeruzalemom k akejsi nepísanej dohode, podľa ktorej Spojené štáty prisľúbili, že nebudú tlačiť na Izrael, aby zmenil svoju politiku voči okupovaným územiám. V tomto postoji zotrávajú dovtedy, dokiaľ budú arabské štáty naďalej praktikovať útočnú a nepriateľskú protiizraelskú politiku. V nasledujúcich rokoch 1971-73 tak dosahuje americko-izraelský *special relationship* klimaxu. Medzinárodné okolnosti spôsobili, že ako USA tak aj Izrael si uvedomili svoju vzájomnú závislosť a potrebu v dosahovaní svojich cieľov v oblasti Blízkeho východu. Toto rozhodnutie malo na riešenie arabsko-izraelskej otázky fatálny dopad, pretože prispelo ku zakonzervovaniu palestínskej otázky, ktoré pretrváva fakticky až dodnes. Z izraelského uhlu pohľadu však mal tento prístup nevyčísliteľnú hodnotu, a preto možno konštatovať, že vzájomný vzťah USA-Izrael tak dosahoval svoj politický vrchol.

V súlade s týmito zmenami sa prezident Nixon rozhodol v roku 1971 presunúť všetky otázky týkajúce sa Blízkeho východu z agendy štátneho tajomníka Rogersa na poradcu Kissingera. Ako sa neskôr ukázalo, nebola to dvakrát najšťastnejšia voľba. Kissingerova pozornosť bola v tomto čase sústredená na konflikty vo Vietname a Kambodži a na rysovanie trojuholníkovej diplomacie medzi USA, ZSSR a Čínou. Unikali mu tak dôležité signály vysielané novým egyptským prezidentom Anwarom Sadatom, ktorý nastúpil do úradu po smrti Gamala Násira v roku 1970. Prezident Sadat spočiatku síce usiloval o pokračovanie egyptsko-sovietskeho spojenectva, avšak keď Sovietsi odmietli Sadatove požiadavky na zvýšenie dodávok zbraní, vypovedal v roku 1972 všetkých sovietskych poradcov z Egypta. Veril, že tým pritiahne pozornosť Spojených štátov. Ako sa ukázalo, tieto predpoklady boli unáhlené. V tom istom roku sa totiž v USA konali voľby do Kongresu, čo bolo nevhodné obdobie pre experimentovanie s novými spojencami.

⁷⁸ Bar-Siman-Tov, Yaacov. *The United States and Israel...*, s. 245.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 246.

⁸⁰ Druks, Herbert. *The uncertain alliance...*, s. 69.

Prezident Nixon tak na egyptské výzva patrične nezareagoval, a tak si ani neuvedomil, že tým sám prispel k ďalšiemu konfliktu, ku ktorému sa v regióne schyľovalo.

5.1 Jomkippurská vojna a oslabenie special relationship

Možnosť prepuknutia ďalšieho spojeného arabského útoku na Izrael sa začiatkom 70. rokov čím ďalej, tým viac zvyšovala. Príčin bolo viacero: chronická nestabilita v regióne, pretrvávajúca izraelská prítomnosť na arabských územiach okupovaných od roku 1967, masívny prúd sovietskych a amerických zbraní do regiónu, zvýšená intenzita arabských a izraelských teroristických útokov, neúspech mierových jednaní...

Obe svetové veľmoci navyše čelili v tomto období problémom na domácej fronte, a tak ich zainteresovanosť v regióne Blízkeho východu klesala. V Sovietskom bloku sa začali spúšťať prvé kamienky z obrovskej lavíny hospodárskych problémov, ktorá sovietsky režim nakoniec na konci 80. rokov celý pochovala. Ťažkosti sa nevyhli ani Spojeným štátom. Okrem vrcholiaceho konfliktu vo Vietname sa prezident Nixon zmietať v spleti afér rozožierajúcich jeho vlastnú administratívu, a to či už v korupčnej afére jeho viceprezidenta Spiro Agnewa alebo jeho vlastnej afére Watergate. Prezidentovej pozornosti tak logicky unikalo dianie na Blízkom východe, kde prezident Sadat márne usiloval o nové americko-egyptské vzťahy. Posilnený americko-izraelský *superspecial relationship* navyše zmaril nádeje a znepokojil ostatné arabské štáty, ktoré s nástupom republikánskeho prezidenta v USA očakávali prerušenie nekontrolovaného americko-izraelského zbližovania.

Všetky tieto okolnosti primäli prezidenta Sadata k poznaniu, že strastiplnú situáciu z roku 1967 nebude možné vyriešiť diplomatickými prostriedkami. Podobný názor našiel u nového sýrskeho prezidenta Hafiza al-Asada. Aj keď straty Sýrie v roku 1967 neboli tak veľké ako tie egyptské, Damašok jediný neuznal Rezolúciu č. 242 a patril tak k najnebezpečnejším nepriateľom Izraela. Prezident Asad preto ponuku na vojenskú spoluprácu rád uvítal.

Dňa 6. októbra 1973 zaútočili spojené egyptsko-sýrske jednotky na Izrael a začali tým najväčší ozbrojený konflikt od 2. svetovej vojny – Jomkippurskú vojnu.⁸¹ Jej názov reaguje na fakt, že arabský útok bol naplánovaný na najväčší židovský sviatok Jom Kippur, ktorý je sprevádzaný celodenným pôstom a intenzívnym modlením. Arabom sa tak aj

⁸¹ AbuKhalil, As'ad. „The Arab-Israeli Conflict“, s. 42.

napriek nepriamym varovaniam jordánskeho kráľa Husseina podarilo využiť moment prekvapenia a zasiahnuť tak Izrael v stave absolútnej nepripravenosti.

Behom prvých dvoch dní bojov sa egyptským jednotkám podarilo prekročiť Suezský kanál a pokračovať ďalej na Sinajský polostrov. Rovnako úspešné boli aj sýrskej jednotky postupujúce zo severu na Golanské výšiny. Avšak aj napriek týmto prvotným úspechom nebola Jomkippurská vojna zakončená arabským víťazstvom. Naopak, už na tretí deň sa Izraelu podarilo získať boje na oboch frontoch pod kontrolu a pomaly získať prevahu nad protivníkmi. Zásľuhu na tom mali hlavne Spojené štáty. Izraelská výzbroj bola výrazne posilnená americkými vojenskými dodávkami vo výške 2,2 miliárd dolárov schválených Kongresom 18. októbra 1973.⁸² Bez nich by tento obrat vo vojne len ťažko bolo možné uskutočniť. Izraelské lietadlové a tankové sily boli totiž vplyvom sovietskych protilietadlových a protitankových zbraní značne obmedzené. Washington sa kvôli tejto podpore dostal dokonca do konfliktu so západoeurópskymi štátmi, ktoré sa v prípade zasahovania do konfliktu obávali arabskej odvety. Ako sa nakoniec ukázalo, na túto odvetu nebolo treba dlho čakať.

Deň po schválení americkej podpory Izraelu vyhlásila Organizácia krajín vyvážajúcich ropu (*Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC*) pod vedením Saudskej Arábie bojkot predaja ropy do Spojených štátov.⁸³ Na ropu bohaté arabské štáty ako Saudská Arábia či Irán boli v tomto období tradičnými spojencami Spojených štátov a v samotnom arabsko-izraelskom konflikte sa snažili neinteresovať. Avšak so stúpajúcou izraelskou vojenskou silou budovanou za výdatnej americkej pomoci v 60. rokoch a zvyšovaním dosahu tejto sily sa priamo úmerne zvyšovali aj obavy týchto arabských štátov o vlastnú bezpečnosť. To vysvetľuje, prečo sa aj tak vzdialené štáty ako Maroko alebo Alžírsko priamo zúčastnili v Jomkippurskej vojne.⁸⁴

Dňa 22. októbra 1973 bola v RB OSN jednohlasne prijatá Rezolúcia č. 338 požadujúca okamžité zastavenie bojov a následné implementovanie Rezolúcie č. 242 vo všetkých jej bodoch.⁸⁵ Táto rezolúcia bola výsledkom jednaní medzi USA a ZSSR a pre Izrael bola šokom. Izrael totiž neočakával, že Spojené štáty budú súhlasiť s okamžitým prímerím. Veril, že USA sa spolieha na víťazstvo Izraelu, ktoré by definitívne odradilo

⁸² Ibidem, s. 44.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Safran, Nadav. *Israel. The Embattled...*, s. 487.

⁸⁵ United Nations [online]. 22.10.1973 [cit. 2011-04-16]. SECURITY COUNCIL RESOLUTIONS - 1973. Dostupné z WWW: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/65/IMG/NR028865.pdf?OpenElement>>

arabské štáty od ďalšieho útoku a prinútilo ich tak konečne k mierovým jednaniam. Poradca Kissinger však súhlasil s okamžitým prímerím a navyše pohrozil Izraelu, že pokiaľ boje okamžite neukončí, nebude sa môcť ďalej spoliehať na americkú pomoc.⁸⁶ Toto bol prvý viditeľný náznak zmeny v americkej politike voči Izraelu po Jomkippurskej vojne. Prečo však takáto náhla zmena?

Ako izraelské jednotky postupne získavali prevahu nad arabskými, pohľad Spojených štátov na Izrael a na jeho úlohu na Blízkom východe sa menil. Spojené štáty už viac nemali záujem na oslnivom víťazstve Izraela, ako tomu bolo v roku 1967. Obávali sa, že by opätovná arabská porážka mohla spustiť vlnu chaosu a sériu ľavicových pučov v arabských krajinách, ktorá by mohla skončiť až samotnou intervenciou ZSSR v regióne. V takomto prípade by sa Spojené štáty asi len ťažko vyhli fyzickému vtiahnutiu do konfliktu. Navyše z izraelskej strany by to znamenalo koniec ochoty k mierovým vyjednávaniam. Preto Washington uprednostňoval kontrolovaný vývoj konfliktu, a to podporovaním Izraela iba do takej miery, aby to stačilo na jeho prevahu, nie však drtivé víťazstvo ako v roku 1967. Arabské štáty mali byť síce porazené, nie však stratiť ďalšie územia. Tak by zostala zachovaná rovnováha moci optimálna pre zahájenie toľko očakávaných mierových jednaní.

Jomkippurská vojna bola ďalším zo série zlomových bodov formujúcich vzájomný vzťah medzi Spojenými štátmi a Izraelom. Ako v každej kríze, aj tentokrát bolo hlavným cieľom USA zabezpečiť stabilitu v regióne, aby neboli ohrozené americké strategické záujmy. Izraelské absolútne víťazstvo v Jomkippurskej vojne tentokrát nebolo v súlade s americkými cieľmi, pretože len ďalej radikalizovalo región. Washington teda potreboval Izrael zabrzdiť, čo sa prejavilo na ich vzájomnom vzťahu ako oslabenie *special relationship*. V skutočnosti však zvláštny vzťah medzi USA a Izraelom nestratil zo svojej kvality. Spojené štáty naďalej rátajú s izraelskou vojenskou dominanciou ako s mantinelmi obmedzujúcimi arabskú protiizraelskú agresiu. Avšak rovnako ako arabskú politiku voči Izraelu, tak aj izraelskú politiku voči arabským štátom je potrebné v záujme zachovania stability kontrolovať. K tomu slúži *special relationship*.

⁸⁶ Ibidem, s. 493.

Záver

Special relationship medzi Spojenými štátmi a Izraelom nevznikol ako *ad hoc* spojenectvo usilujúce o vyriešenie konkrétneho konfliktu v regióne Blízkeho východu, ale skôr ako výsledok dlhodobej, kontrolovanej a na oboch stranách pozorne premyslenej spolupráce. Hlavnou úlohou tohto spojenectva bolo naplniť a ochrániť strategické ciele a záujmy oboch jeho aktérov v regióne. Zatiaľ čo hlavný záujem izraelskej politiky na Blízkom východe zostáva po celú dobu existencie Izraela nemenný a zameraný na jediný cieľ, a to udržať jeho existenciu a bezpečnosť, americké politické vystupovanie voči Blízkeho východu, a teda aj Izraelu, nebolo až tak jednoznačné.

Ústredným cieľom americkej politiky na Blízkom východe bolo zachovať v regióne stabilitu, a to hneď z dvoch dôvodov. Po prvé, regionálna nestabilita by ohrozila americký strategický cieľ číslo jedna, ropu, surovinu, ktorá mala v období studenovojujnového konfliktu neoceniteľný priemyselno-vojenský význam. Po druhé, prípadná nestabilita v regióne by sa v období studenovojujnového konfliktu mohla ľahko preniesť na globálnu úroveň, čo by pre Spojené štáty mohlo znamenať konfrontáciu so Sovietskym zväzom. Obe hrozby predstavovali pre Spojené štáty vysoké nebezpečenstvo, ktoré by mohlo mať v najhoršom prípade ťažké dopady na samotnú existenciu USA. Izrael mohol pomôcť toto riziko eliminovať. Preto vznikol *special relationship*.

Washington si prvý krát uvedomil možnosť využiť Izrael ako stabilizátora regionálneho napätia až v revolučnom roku 1958. Aj keď hral Izrael v tejto regionálnej kríze iba pasívnu rolu, jeho vystupovanie zapôsobilo na Spojené štáty a postavilo ho tak do úplne nového svetla. Bol to zlomový okamih v americko-izraelských vzťahoch, ktorý pripravil pôdu pre zmeny 60. rokov. Aj napriek pretrvávajúcemu izraelskému úsiliu však v tomto období nedošlo k nadviazaniu *special relationship*. V republikánskej vláde prezidenta Eisenhowera si rozhodujúce postavenie stabilne udržiavali tradicionalisti propagujúci rovnocenný americký prístup ako k Arabom, tak aj k Židom.

S nástupom Demokratov do úradu amerického prezidenta dochádza v americko-izraelských vzťahoch k obratu o 180 stupňov. Prezident Kennedy a jeho nástupca prezident Johnson zaujali voči Izraelu priateľský postoj. Nárast panarabských tendencií pod vedením prezidenta Násira vrelo podporovaných Sovietmi ich priviedol k presvedčeniu, že len vyzbrojený Izrael dokáže efektívne stabilizovať región a plniť tak funkciu akejsi predĺženej

ruky USA v regióne. Zároveň vyzbrojovaním Izraela vzrastala jeho zastrašovacia schopnosť voči potenciálnym protivníkom, čím sa riziko arabského útoku znižovalo.

O plnohodnotnom *special relationship* však ešte nie je možné hovoriť. Americké dodávky zbraní neboli automatické a Izrael musel za ne naďalej bojovať. Otázku vyzbrojovania Izraela sa obaja demokratickí prezidenti snažili prepojiť s riešením nových páľčivých regionálnych problémov, akými boli napríklad nejasnosti okolo izraelského jadrového programu či otázka palestínskych utečencov. Avšak neústupný postoj Jeruzalemu a pokračujúce masívne sovietske vyzbrojovanie Egypta a Sýrie nakoniec zlomilo americké pragmatické snahy o *quid pro quo* politiku a dodávky boli nakoniec uskutočnené. Nie je to jasný dôkaz *special relationship*?

Prelom 60. a 70. rokov priniesol na Blízky východ nezvratné zmeny. Šesťdňová vojna a izraelský postoj pri potlačovaní nepokojov v roku 1970 v Jordánsku vyniesli americko-izraelský *special relationship* do bezprecedentnej polohy. Aj napriek tomu, že prezidentský úrad bol v rukách republikánov, Izrael sa stal americkým chránencom a verným spojencom. Tento konečne plnohodnotný *special relationship* však podnecoval negatívne pocity u arabských štátov a ďalej radikalizoval napätú situáciu v regióne spôsobenú pretrvávajúcimi neúspechmi v mierových jednaniach medzi Arabmi a Židmi. Vyvrcholenie tohto arabského rozhorčenia prišlo v podobe Jomkippurskej vojny a nasledujúceho ropného embarga.

Samotná otázka ropy nabrala pre Washington na dôležitosť už začiatkom 70. rokov, kedy vedecké výpočty odhalili nedostatočnosť amerických ropných rezerv. V spojení s dopadmi jomkippurského ropného embarga z roku 1973 táto skutočnosť presvedčila Washington, že pokračovanie americkej bezpodmienečnej podpory Izraelu ohrozuje regionálnu stabilitu a americké strategické záujmy na Blízkom východe. Znemožnenie zničujúceho izraelského víťazstva vo vojne malo zvýšiť sebavedomie arabských štátov a podnietiť tak ich ochotu zasadiť sa s Izraelom za vyjednávací stôl. To sa prejavilo ochladením *special relationship*, nie však jeho elimináciou. Washington si naďalej uvedomoval význam Izraelu pri kontrole vývoja a stability na Blízkom východe, a preto sa ho rozhodol zachovať. A zachováva ho dodnes.

Vráťme sa teraz k otázkam položeným v úvode práce. Ako je možné vidieť vyššie, samotný vzťah medzi USA a Izraelom nebol rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim postavenie Spojených štátov na Blízkom východe. Vedľa štátov ako Egypt, Sýria či Irak, ktoré vystupovali proti americkému zasahovaniu v regióne a ostro brojili proti americko-

izraelskému spojenectvu, existovali aj také štáty, ktoré síce s americko-izraelským spojenectvom nesympatizovali, avšak nevnímali ho ako prekážku k ich spolupráci so Spojenými štátmi. Takými štátmi boli napríklad Jordánsko, Saudská Arábia a Irán. Tie si s USA zachovávali aj v období vrcholného *special relationship* všeobecne mierumilovné vzťahy. Čo sa menilo bola len kvalita týchto vzťahov. V zlomových rokoch 1967 a 1973 ich kontakty s Washingtonom ochladli (viď ropné embargo), avšak nikdy neboli prerušené a ak áno, tak za krátke obdobie sa vrátili do pôvodného stavu.

Na otázku, či malo striedanie prezidentských administratív dopad na vývoj *special relationship*, by bolo možné odpovedať, že len do určitej miery. Všeobecne platilo, že republikánske vlády si od podpory Izraelu udržiavali odstup, zatiaľ čo tie demokratické túto spoluprácu uprednostňovali. Nebolo to však pravidlo. *Special relationship* dosiahol svoj vrchol práve za republikánskej vlády prezidenta Nixona, pretože k tomu viedli vtedajšie okolnosti. Izraelská pomoc USA nebola v roku 1970 o nič väčšia ako v roku 1958, avšak na rozdiel od roku 1958, začiatkom 70. rokov sa Spojené štáty nachádzali v stave, kedy kvôli vlastným problémom na domácej politickej scéne (Watergate) a ďalším udalostiam svetovej politiky (Vietnam, Kambodža) nedisponovali dostatočnou politickou a vojenskou schopnosťou konflikt vyriešiť samy. Washington tak začiatkom 70. rokov potreboval Izrael viac než v roku 1958, a preto umožnil posilnenie *special relationship*. Tu je vidieť, že to boli vždy Spojené štáty, kto kontroloval vývoj, intenzitu a smerovanie *special relationship*, a to vždy podľa toho, nakoľko to vyhovovalo americkým strategickým záujmom v regióne.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Knižné publikácie

AbuKhalil, As'ad. „The Arab-Israeli Conflict“, in *The Middle East*, Washington, D.C. : CQ Press, 2005, s. 13-78.

Bank, André. „Jordan (country profile)“, in *The Middle East*, Washington, D.C. : CQ Press, 2005, s. 305-320.

Ben-Zvi, Abraham. *Lyndon B. Johnson and the politics of Arms Sales to Israel. In the Shadow of the Hawk*. London: Frank Cass Publishers, 2004. 138 s.

Druks, Herbert. *The Uncertain Alliance: the U.S. and Israel from Kennedy to the peace process*. Westport, Conn. : Greenwood Press, 2001. 294 s.

Druks, Herbert. *The Uncertain Friendship: the U.S. and Israel from Roosevelt to Kennedy*. Westport, Conn. : Greenwood Press, 2001. 243 s.

Dunn, Michael C. „Egypt (country profile)“, in *The Middle East*, Washington, D.C. : CQ Press, 2005, s. 221-240.

Foxman, Abraham H. *The Deadliest Lies: the Israel Lobby and the Myth of the Jewish Control*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 256 s.

Ginat, Joseph; Perkins, Edward J. *The Palestinian Refugees: Old Problems – New Solutions*. Brighton: University of Oklahoma Press, 2001. s. 353.

Chomsky, Noam. *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians*. New York: South End Press, 1999. 578 s.

Ives-Halperin, Benton. „Chronology of Events, 1945-2005“, in *The Middle East*, Washington, D.C. : CQ Press, 2005, s. 437-554.

Kissinger, Henry. *Krize: anatomie dvou hlavních krizí zahraniční politiky*. Praha: Academia, 2006. 392 s.

Peterson, J.E. „Iraq (country profile)“, in *The Middle East*, Washington, D.C. : CQ Press, 2005, s. 265-280.

Safran, Nadav. *Israel. The Embattled Ally*. Cambridge: The Belknap Press, 1978. 633s.

Tillman, Seth P. *The United States in the Middle East: Interests and Obstacles*. Bloomington: Indiana University Press, 1982. 333 s.

Články v odborných časopisech

Bar-Siman-Tov, Yaacov. The United States and Israel since 1948: A „Special Relationship“?. *Diplomatic History*. 1998, vol. 22, no. 2, s. 231-262.

Bard, Mitchell G.; PIPES, Daniel. How Special is the U.S.-Israel Relationship?. *The Middle East Quarterly*. 1997, vol. 4, no. 2, s. 41-48.

Gazit, Mordechai. The Genesis of the US-Israeli Military-Strategic Relationship and the Dimona Issue. *Journal of Contemporary History*. 2000, vol. 35, no. 3, s. 413-422.

Ibrahim, Ibrahim I. The American-Israeli Alliance: Raisons d'etat Revisited. *Journal of Palestine Studies*. 1986, vol. 15, no. 3, s. 17-29.

Little, Douglas. The Making of Special Realtionship: The United States and Israel, 1957-68. *International Journal of Middle East Studies*. 1993, vol. 25, no. 4, s. 563-585.

Luňák, Petr. Spojenci v krizi: Suez a Jom Kippur. *Dějiny a současnost*. 1999, vol. 21, no. 2, s. 36-41.

Ottolenghi, Michael. Harry Truman's Recognition of Israel. *The Historical Journal*. 2004, vol. 47, no. 4, s. 963-988.

Reynolds, David. „Special Relationship?“ America, Britain and the International Order Since the Second World War. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1985-1986, vol. 62, no. 1, s. 1-20.

Shlaim, Avi. Israel Between East and West, 1948-56. *International Journal of Middle East Studies*. 2004, vol. 36, no. 4, s. 657-673.

Shlaim, Avi. The Protocol of Sèvres, 1956: Anatomy of a War Plot. *International Affairs*. 1997, vol. 73, no. 3, s. 509-530.

Stephens, Elizabeth. America, Israel & The Six Day War. *History Today*. 2007, vol. 57, no. 6, s. 12-19.

Watkins, Eric. The Unfolding US Policy in the Middle East. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1997, vol. 73, no. 1, s. 1-14.

Internetové zdroje

CAVOK Military Aviation Photographs

<http://www.cavok-aviation-photos.net/idfaf.html>

Council on Foreign Relations

<http://www.cfr.org/saudi-arabia/united-states-saudi-arabia-relationship-threatened-misconceptions/p6982>

David Pride: A Personal Aviation and Travel Site

http://www.davidpride.com/Israeli_Armor/IL_Armor142.htm

Find Target

[<http://reference.findtarget.com/search/MIM-23%20Hawk/>](http://reference.findtarget.com/search/MIM-23%20Hawk/)

Israel Ministry of Foreign Affairs

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Foreign+Relations/Israels+Foreign+Relations+since+1947/1947-1974/HIGHLIGHTS+OF+MAIN+EVENTS--+1947-1974.htm>

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/State/Levi+Eshkol.htm>

Jewish Virtual Library

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/ikedoc.html>

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/glossJ.html>

United States Agency for International Development

<http://www.usaid.gov/policy/budget/money/>

United Nations

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/3354&Lang=E

[\[ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/65/IMG/NR028865.pdf?OpenElement\]\(http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/65/IMG/NR028865.pdf?OpenElement\)](http://daccess-dds-</p></div><div data-bbox=)

94th AeroClaims Aviation Consulting Group

http://94thacg.blogspot.com/2011/03/94th-aeroclaims-aviation-consultant_05.html

Summary

The B.A. thesis „United States and Israel: A Special Relationship? , U.S. Foreign Policy Towards Israel in 1956-73“ analyses the development of U.S.-Israeli relationship on the background of the regional development in the Middle East in 1956-73. It focuses mainly on the U.S.-Israeli military cooperation, more particularly on the American arms supply to Israel.

The American arms supply was a core element of the special relationship formation. Immediately after her independence, Israel needed to improve the military strength and deterrence to protect her existence against the hostility of the Arab states. On the other hand, the United States needed the Middle East region to be stable and peaceful, so that the oilfields were protected. Through the military cooperation with Israel, Washington created a strong regional American ally which maintained the regional stability and thus protected the U.S. strategic interests in the region. The American and Israeli strategic aims reached a vast compatibility in the end of 60s and gave a creation of a unique and unparalleled partnership, with high level of friendship, amity, trust and political and military cooperation – a special relationship.

The character of the relationship wasn't ideal and it passed a complicated development through its existence. The period from 1956 to 1973 being analyzed in this paper was purposely picked up as an example in which the ups as well as downs of the relationship are clearly demonstrated.

The U.S.-Israeli special relationship reached its lowest point during the administration of Dwight D. Eisenhower in which a group of traditionalists headed by the Secretary of State John Foster Dulles tried to minimize American involvement in the Middle East. They feared that the U.S. cooperation with Israel would Washington cost a loss of Arab sympathies and subsequent confrontation with Soviets. They thus preferred an even-handed policy approach to the Middle East area which however obstructed any closer cooperation with Israel. In this period the special relationship simply absented.

The Democratic presidents John F. Kennedy and Lyndon B. Johnson brought an unprecedented change in the U.S.-Israeli relations. President Kennedy was the first American president who sold arms to Israel and designated the U.S.-Israeli relationship as special. His successor also continued with the positive approach to Israel. But the relationship still wasn't special because the arms supply weren't automatic and Israel had to

fight for them. The change came with the Six Day War in which Israeli demonstration of power impressed Washington and thus enabled a creation of full-value special relationship.

The return of the Republicans to the White House weakened the intensity of U.S.-Israeli relationship but at the same time strengthened its stability. The Israeli devastating victory in the Jom Kippur War wasn't welcomed by the United States. It could have intensified Arab-Israeli tensions and so endangered regional stability. Washington then decided to improve relations with Arabs on the expenses of the U.S.-Israeli special relationship. That brought cease fire and general balance of powers to the region. American strategic interests were thus protected.

It is evident that the U.S.-Israeli special relationship wasn't a result of an ad hoc alliance seeking to resolve a particular conflict in the Middle East, but rather a result of long-term, controlled, and on both sides carefully thought-out cooperation. Its main goal was to secure and promote the strategic regional interests of the both actors, that is why it is called a special relationship.

Zoznam príloh

Príloha č. 1: Izraelské protiletadlové rakety Hawk (obrázok)

Príloha č. 2: Izraelský tank M-48A3 Patton (obrázok)

Príloha č. 3: Izraelská stíhačka A-4E Skyhawk (obrázok)

Príloha č. 4: Izraelská nadzvuková stíhačka F-4 Phantom (obrázok)

Prílohy

Príloha č. 1: Izraelské protiletadlové rakety Hawk (obrázok)



Zdroj: Find Target [online]. 1999-2011 [cit. 2011-04-28]. MIM-23 Hawk. Dostupné z WWW: <<http://reference.findtarget.com/search/MIM-23%20Hawk/>>.

Príloha č. 2: Izraelský tank M-48A3 Patton (obrázok)



Zdroj: David Pride: A Personal Aviation and Travel Site [online]. 2003 [cit. 2011-04-28]. M48A3 Patton Tank. Dostupné z WWW: <http://www.davidpride.com/Israeli_Armor/IL_Armor142.htm>.

Príloha č. 3: Izraelská stíhačka A-4E Skyhawk (obrázok)



Zdroj: *CAVOK Military Aviation Photographs* [online]. 8.5.2008 [cit. 2011-04-28]. Heyl Ha'Avir Israeli Defence Force. Dostupné z WWW: <<http://www.cavok-aviation-photos.net/idfaf.html>>.

Príloha č. 4: Izraelská nadzvuková stíhačka F-4 Phantom (obrázok)



Zdroj: *94th AeroClaims Aviation Consulting Group* [online]. 5.3.2011 [cit. 2011-04-28]. 94th AeroClaims-Aviation Consultant Group Hosts Israeli Fighter Pilots As Their VIP Guest at The 2010 Homestead Air Reserve Base Airshow . Dostupné z WWW: <http://94thacg.blogspot.com/2011/03/94th-aeroclaims-aviation-consultant_05.html>.